

Jan Lyngstad og Ragni Hege Kitterød

Samvær og bidrag 2002-2004. Sluttrapport

Rapporter I denne serien publiseres hovedsakelig primærstatistikk, statistikk fra statistiske regnskaps-systemer og resultater fra spesielle tellinger og undersøkelser. Serien har først og fremst referanse- og dokumentasjonsformål. Presentasjonen skjer vesentlig i form av tabeller, figurer og nødvendig informasjon om datamaterialet, innsamlings- og bearbeidingsmetoder, samt begreper og definisjoner. I tillegg gis det en kort oversikt over hovedresultatene. Serien omfatter også Statistisk årbok.

© Statistisk sentralbyrå, november 2008 Ved bruk av materiale fra denne publikasjonen, skal Statistisk sentralbyrå oppgis som kilde.	Standardtegn i tabeller	Symbol
ISBN 978-82-537-7463-3 Trykt versjon	Tall kan ikke forekomme	.
ISBN 978-82-537-7464-0 Elektronisk versjon	Oppgave mangler	..
ISSN 0806-2056	Oppgave mangler foreløpig	...
Emne	Tall kan ikke offentligjøres	:
05.01	Null	-
Trykk: Statistisk sentralbyrå	Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
	Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
	Foreløpige tall	*
	Brudd i den loddrette serien	—
	Brudd i den vannrette serien	
	Desimalskilletegn	,

Sammendrag

På grunnlag av to utvalgsundersøkelser gjennomført av Statistisk sentralbyrå, har vi gjennom en rekke rapporter og artikler analysert situasjonen før og etter barnebidragsreformen høsten 2003. Formålet med denne rapporten er å sammenfatte resultatene fra disse analysene.

Våre undersøkelser tyder på at det var en viss økning i antall rapporterte *månedlige samværsdager* fra 2002 til 2004, i hvert fall hvis vi legger samværsfedrenes svar til grunn. Vi kan likevel ikke være sikre på at dette er en direkte effekt av reformen. Den observerte endringen kan være videreføring av en mer langsiktig trend, eller et resultat av økt oppmerksomhet om en mer aktiv farsrolle generelt.

Det var flere som oppgav at *foreldreansvaret* var felles i 2004 enn i 2002, mens det var færre som mente at mor hadde foreldreansvaret alene. Likevel kan vi ikke si sikkert at det var en endring av fordelingen av foreldreansvaret i toårsperioden. Mye tyder på at mange foreldre ikke er helt klar over hva det siktes til når man spør om fordeling av foreldreansvar.

Vi kan heller ikke si med stor sikkerhet at *delt bosted* for barna var mer vanlig i 2004 enn i 2002, selv om vi observerer en svak økning. Igjen kan det dreie seg om en videreføring av en mer langsiktig trend mot mer bruk av delt bosted enn en direkte effekt av regelendringer.

Hvilke foreldre som kommer best ut økonomisk, avhenger av hvilket inntektsbegrep vi nytter. Dersom vi sammenlikner *inntekt etter skatt*, kommer de foreldrene som har barna boende hos seg, best ut. Tar vi hensyn til partenes utgifter i forbindelse med samvær med bidragsbarna og sammenligner *barnejustert inntekt*, kommer disse foreldrene relativt sett dårligere ut. Tar vi også hensyn til inntektene fra andre husholdningsmedlemmer, samt til forsørgelsesforpliktelser utover de forpliktelsene partene har for felles barn og sammenligner *ekvivalentinntekt*, endres bildet igjen. Da kommer de foreldrene som barna bor hos, omtrent like godt ut som de foreldrene som ikke bor sammen med barna sine. Det som er sagt her, gjelder både når vi sammenlikner hele gruppen av foreldre som har barna boende hos seg, med hele gruppen av foreldre som ikke bor sammen med barna, og når vi sammenlikner mødre og fedre i samme bidragspar. Det er bare små og usikre endringer i dette bildet fra 2002 til 2004, og i den grad det er endringer, skyldes det andre forhold enn barnebidraget og bidragsreformen. Det generelle nivået på barnebidraget var i 2004 omtrent på samme nivå som i 2002, eller kanskje noe høyere, når vi tar hensyn til de samtidige endringene i reglene for beskatning av bidraget.

Noen grupper har fått endret barnebidrag. Analysene tyder på at fedre uten samvær betaler høyere barnebidrag i 2004 enn i 2002, mens mødre med lav inntekt mottar høyere bidrag, særlig i de tilfellene hvor far har høy inntekt. Disse endringene i fordelingen av betalt og mottatt barnebidrag etter foreldrenes inntekt, og etter omfanget av samværsforelderens kontakt med barnet/barna, stemmer nokså bra overens med hva vi ventet å finne etter innføringen av de nye beregningsreglene for barnebidrag.

Det kan se ut til at en del av foreldrene har foregrepet reformen og tatt den på forskudd. I de tilfellene hvor barna bodde omtrent like mye hos hver av foreldrene, tok foreldrene allerede før bidragsreformen hensyn til kostnadene ved samvær når bidraget ble fastsatt, mens andre grupper med mye samvær først begynte å ta hensyn til samværet i bidragsfastsettelsen etter at de nye reglene for beregning av barnebidrag var trådt i kraft.

Andelen som inngår *private avtaler* om barnebidrag, økte fra tiden før bidragsreformen (2002) til tiden etter (2004). Også dette er i tråd med intensjonene i reformen.

Prosjektstøtte: Barne- og likestillingsdepartementet.

Forord

Høsten 2003 ble det innført nye regler for beregning av barnebidrag for barn som ikke bor fast sammen med begge foreldrene. På oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet har Statistisk sentralbyrå gjennomført to utvalgsundersøkelser blant foreldre med barn som ikke bor sammen med begge foreldre, den første høsten 2002 og den andre høsten 2004. Undersøkelsene belyser de juridiske og praktiske sidene ved omsorgen for barna, foreldrenes økonomiske situasjon, størrelsen på barnebidraget og fordelingen av en del utgifter til barna.

Det er publisert en rekke rapporter og artikler med analyser av undersøkelsene. I denne rapporten sammenfattes resultatene fra disse analysene. I tillegg til Ragni Hege Kitterød og Jan Lyngstad har også Randi Kjeldstad og Erik H. Nymoen deltatt i arbeidet med analysene.

Innhold

Sammendrag	3
Forord	4
1. Innledning	6
1.1. Bidragsreformen i 2003. Behov for kunnskap	6
1.2. To undersøkelser	6
1.3. Mange publikasjoner	7
1.4. Noen forbehold.....	7
2. Nærmere om bidragsreformen	9
3. Resultater fra analysene	11
3.1. Foreldreansvar og daglig omsorg.....	11
3.1.1. Endringer i fordelingen av foreldreansvar?	11
3.1.2. Endringer i fordelingen av daglig omsorg?	12
3.2. Samvær.....	12
3.2.1. Hvor mange har en samværsavtale?	13
3.2.2. Mer månedlig samvær mellom samværsforeldre og barn i 2004 enn i 2002?	13
3.2.3. Ikke mer feriesamvær.....	15
3.2.4. Endring i samvær sjelden begrunnet med bidragsreformen.....	15
3.2.5. Hvordan fungerer samværsordningen?	16
3.2.6. Er det blitt mindre konflikter mellom foreldrene?	16
3.2.7. Samsvar og avvik mellom svar fra foreldre til samme barn.....	17
3.2.8. Er det blitt vanligere å dele på reiseutgiftene?	17
3.2.9. Hindringer for samvær: Lang avstand og lav inntekt	18
3.3. Barnebidrag.....	19
3.3.1. Flere private avtaler.....	19
3.3.2. Hva svarer samværsforeldrene og omsorgsforeldrene selv?	19
3.3.3. Registeropplysningene tyder på at bidraget har økt noe	19
3.3.4. Fedre uten samvær betaler høyere barnebidrag	21
3.3.5. Negativ effekt på bidragsnivået av fars samvær og mors inntekt i 2004	22
3.3.6. Redusert sannsynlighet for å motta bidrag når mors inntekt er høy	22
3.3.7. I 2004 betalte mange fortsatt bidrag etter gamle regler.....	23
3.4. Inntekt og økonomisk velferd	23
3.4.1. Fordeling av inntekt etter skatt	23
3.4.2. Fordeling av barnejustert inntekt	25
3.4.3. Fordeling av ekvivalentinntekt	28
3.4.4. Inntektsfattigdom og sosialhjelp	29
3.4.5. Barnebidragets betydning for foreldrenes økonomiske velferd	31
3.4.6. Fordeling av inntekt blant tidligere partnere	31
3.4.7. Hvilke forhold har betydning for at den ene parten kommer mye bedre ut enn den andre?	33
4. Oppsummering og diskusjon	35
4.1. Formålet med bidragsreformen	35
4.2. Hva analysene viser	35
4.3. Diskusjon. Behov for oppfølging.....	36
Publikasjoner fra prosjektene om samvær og bidrag	38
Øvrige referanser	40
Figurregister	41
Tabellregister	41

1. Innledning

1.1. Bidragsreformen i 2003. Behov for kunnskap

I oktober 2003 ble det innført nye regler for beregning av barnebidrag for barn som ikke bor fast sammen med begge foreldrene. Mens bidraget tidligere ble beregnet ut fra den bidragspliktiges inntekt, skal man nå også ta hensyn til inntekten til den av foreldrene som barna bor hos. Videre skal man ta hensyn til de utgiftene som den bidragspliktige har når barnet/barna er på besøk. Jo mer samvær man har med barna, desto mindre blir bidraget. Det understrekes sterkere enn før at begge foreldre har et likeverdig ansvar for omsorg for og forsørging av felles barn selv om de ikke bor sammen. De nye bidragsreglene skal derfor oppmuntre til aktiv deltakelse i barnas oppvekst også fra foreldre som ikke bor sammen med barna til daglig. Samtidig skal barnas behov for forsørgelse deles mellom foreldrene etter økonomisk evne og så rett og rimelig som mulig. Det var også et ønske om at foreldrene i større grad skulle avtale barnebidraget privat (Barne- og familiedepartementet 2001, Barne- og likestillingsdepartementet 2006).

På oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet (tidligere Barne- og familiedepartementet) har Statistisk sentralbyrå gjennomført to utvalgsundersøkelser blant foreldre med barn som ikke bor sammen med begge foreldre, den første høsten 2002 og den andre høsten 2004. Både foreldre som bor sammen med barna, og de som ikke bor sammen med barna, deltok. Den første av disse undersøkelsene, *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002*, gir et bilde av foreldrenes samvær med barn og deres økonomiske situasjon omtrent ett år før de nye reglene trådte i kraft. Den andre, *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004*, gir et bilde av de samme forholdene omtrent ett år etter at disse reglene ble innført. Undersøkelsene belyser de juridiske og praktiske sidene ved omsorgen for barna, foreldrenes økonomiske situasjon, størrelsen på barnebidraget og fordelingen av en del utgifter til barna.

Det er publisert en rekke rapporter og artikler med analyser av undersøkelsene. Formålet med denne rapporten er å sammenfatte resultatene fra disse analysene.

1.2. To undersøkelser

Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002 ble gjennomført som en postenquete med noe telefonoppfølging, mens 2004-undersøkelsen ble gjennomført som telefonintervju med noe postoppfølging. Undersøkelsene hadde to delutvalg. Det ene bestod av foreldre som til daglig lever sammen med barn under 18 år, men ikke sammen med barnets andre forelder (mødre eller fedre), og det andre bestod av foreldre med barn under 18 år, men som verken bor sammen med barnet eller den andre forelder (mødre eller fedre). I denne rapporten omtales disse to gruppene av foreldre som henholdsvis *omsorgsforeldre* og *samværsforeldre*. Begge grupper omfatter også dem som er etablert i et nytt parforhold som gifte eller samboende. Den av foreldrene som barnet var registrert bosatt hos, ble definert som omsorgsforelder. Utvalgene var trukket slik at man fikk par av foreldre til samme barn.

I den første undersøkelsen fikk man en svarprosent på 59, og nettoutvalget bestod av 2 306 personer. Vi fikk svar fra begge foreldrene i 746 tilfelle (1 492 foreldre). I den andre undersøkelsen fikk man en svarprosent på 75, og nettoutvalget bestod av 2 692 personer. Vi fikk svar fra begge foreldrene i 1 020 tilfelle (2 040 foreldre). I begge undersøkelsene var svarprosenten høyere blant omsorgsforeldre enn blant samværsforeldre. Det ble utarbeidet vekter for å justere for slike og andre skjevheter i frafallet samt for ulik trekk sannsynlighet for ulike grupper. I tillegg til opplysningene som ble innhentet gjennom skjema i posten eller telefonintervju, ble det koblet til opplysninger, bl.a. om inntekt og barnebidrag fra Statistisk sentralbyrås registre. Opplegget for undersøkelsene er nærmere beskrevet i Sætre (2004), Vedø (2004), Skaare og Fodnesbergene (2005) og Lyngstad og Nymoen (2007).

1.3. Mange publikasjoner

På grunnlag av de to undersøkelsene om samvær og bidrag er det, som allerede nevnt, gjennomført en rekke analyser der man blant annet forsøker å finne ut i hvilken grad de nye reglene har ført til ønskede eller uønskede endringer i omfanget av private avtaler om barnebidrag (Lyngstad og Nymoene 2007), i fordelingen av foreldreansvar, daglig omsorg og samvær med barna (Kitterød 2005), i barnebidraget (Lyngstad 2007a og 2007b) og i deres økonomiske situasjon (Lyngstad 2008). I tillegg er det gjennomført en rekke analyser der man undersøker hva som påvirker om samværsforelderens har kontakt med barnet eller ikke og hvor stort omfang dette samværet har. Man har bl.a. undersøkt hva samværsforelderens inntekt og kjønn betyr for dette samværet og hva avstanden mellom samværsforelderens bosted og barnets bosted betyr (Kitterød 2004a, 2005, 2006a, 2006b, 2007; Kitterød og Lyngstad 2006b og 2007a). På samme måten har man undersøkt hva samværsforelderens inntekt og samvær betyr for om det betales barnebidrag eller ikke og størrelsen på barnebidraget (Lyngstad 2007b). Til sist har vi også undersøkt hvilke faktorer som først og fremst bidrar til ulikheter i samværsforeldrenes og omsorgsforeldrenes inntekt og økonomiske levekår (Kitterød 2008; Kitterød og Lyngstad 2008). Se for øvrig publikasjonslisten bakerst i denne rapporten.

1.4. Noen forbehold

Vi legger vekt på å rapportere eventuelle endringer fra 2002 til 2004 i samværsforelders kontakt med egne barn, i barnebidragets utvikling og i utviklingen av foreldrenes inntekt og økonomiske velferd. Vi vil imidlertid være svært forsiktige med å knytte eventuelle endringer fra undersøkelsen i 2002 til den i 2004 til bidragsreformen, som altså trådte i kraft ett år etter den første undersøkelsen og ett år før den andre. Det er to grunner til det.

For det første gikk det svært kort tid fra reglene for beregning av barnebidrag ble endret og til den siste undersøkelsen ble gjennomført - bare ett år. Det tar gjerne noe tid før en slik reform får full effekt (Kitterød 2005). Samværsforeldre som bodde langt fra barna sine før reformen trådte i kraft, ville nok ha vanskeligere for å tilpasse seg de nye reglene og få redusert bidraget ved å være mye sammen med barna enn de foreldrene som flyttet fra hverandre etter at det nye systemet var på plass. De første har trolig i større grad enn de nyskilte etablert seg på nytt med ny jobb og ny familie. I en slik situasjon er det ikke lett å øke samværet med barn med en tidligere partner, spesielt hvis foreldrene bor langt fra hverandre. De har tatt noen valg som er vanskelig å reversere. Det er lettere for dem som skiller lag med den andre forelderens etter bidragsreformen, å innrette seg slik at de får mye samvær med barna og dermed redusert barnebidrag. Jo større andel av foreldrene som har skilt lag etter at bidragsreformen trådte i kraft høsten 2003, desto flere av dem har kunnet tilpasse seg de nye reglene og desto lettere vil det være å se klare effekter av reformen.

Eventuelle endringer må også sees i lys av den mer generelle debatten om en mer aktiv farsrolle og av de omfattende diskusjoner som har vært i politikk og media om fordelingen av rettigheter og plikter mellom foreldre som lever atskilt. Det sterke fokuset på fedres betydning for barna og på fedre som kompetente omsorgspersoner kan ha betydning for foreldrenes faktiske tilpasninger, men også for hvordan de svarer i undersøkelser. En del av de endringene som har funnet sted fra 2002 til 2004, kan også være del av en mer langsiktig trend, slik man har sett når det gjelder økt andel med delt bosted.

For det andre ble, som tidligere nevnt, de to undersøkelsene gjennomført på ulike måter. I 2002 fikk foreldrene et spørreskjema i posten som de skulle fylle ut og returnere. Skulle vi rekke å få undersøkelsen gjennomført høsten 2002, var det nødvendig å gjøre det på denne måten. I 2004 hadde vi bedre tid til planleggingen. Foreldrene ble da oppringt og intervjuet over telefonen. Grunnen til at man endret

innsamlingsmetode, var at den første metoden gav lav svarprosent og relativt mye partielt frafall, ved at noen hoppet over enkelte av spørsmålene. Dette fikk man rettet opp i 2004. Telefonintervju gav høyere svarprosent og mindre partielt frafall. Vi fikk bedre data i 2004 enn i 2002, men ulike innsamlingsmetoder gjør at vi må være forsiktige med å sammenlikne fra den ene undersøkelsen til den andre. Det blir vanskeligere å si om en endring i fordelingen fra den ene undersøkelsen til den andre skyldes virkelige endringer eller bare skyldes endringer i måten vi har samlet inn data på (Kitterød 2005, Lyngstad 2008). Registeropplysningene om barnebidragets størrelse kom også fra ulike kilder i 2002 og 2004. Det skyldes endringer i skattereglene (se avsnitt 2). I 2002 var betalt bidrag fradragsberettiget, mens mottatt bidrag var skattepliktig. Dermed kunne vi få opplysninger om betalt og mottatt bidrag for alle fra skattelikningen. I 2004 var ikke dette lenger tilfelle, og vi fikk opplysningene om betalt og mottatt bidrag fra trygdeetatens (nå NAV Trygds) registre. Fra disse registrene får vi bare opplysninger om dem som betaler eller mottar bidrag via trygdeetaten. For de øvrige har vi måttet basere oss på opplysninger fra intervju. Også dette får konsekvenser for sammenlignbarheten mellom 2002- og 2004-undersøkelsen.

2. Nærmere om bidragsreformen

Bidragsreglene som ble vedtatt i Stortinget sommeren 2001 og gjort gjeldende fra 1. oktober 2003, erstattet et regelverk fra slutten av 1980-tallet. Ifølge det tidligere regelverket skulle størrelsen på barnebidraget avhenge av følgende faktorer: den bidragspliktiges inntekt, antallet barn man skulle betale bidrag for, samt eventuelle barn som den bidragspliktige fikk med en eventuell ny partner. Hovedregelen var at bidragspliktige skulle betale 11 prosent av bruttoinntekten sin for ett barn, 18 prosent for to barn, 21 prosent for tre barn, og 28 prosent for fire eller flere barn. Prosentandelene gjaldt for alle barn som den bidragspliktige hadde, altså også barn med en ny partner. Hadde man f.eks. to barn som man betalte bidrag for, og ett barn med en ny partner, skulle i prinsippet 21 prosent av bruttoinntekten reserveres for barna, med 14 prosent i bidrag og 7 prosent til det nye barnet.

Dette regelverket møtte kritikk fra flere hold, og særlig fra de bidragspliktige. Man oppfattet det som urimelig at bidragsforeldre først og fremst ble betraktet som forsørgere og ikke som likeverdige omsorgspersoner for barna. Mange hadde store utgifter i forbindelse med samvær med barn, men regelverket tok ikke hensyn til dette. Likeledes ble det betraktet som urettferdig at størrelsen på inntekten til den som hadde den daglige omsorgen for barnet, ikke spilte noen rolle. Mange omsorgsforeldre hadde etter hvert ganske høye yrkesinntekter uten at dette fikk konsekvenser for størrelsen på bidraget fra samværsforelderen.

Et nytt regelverk ble utredet og diskutert i en årrekke før det ble vedtatt i Stortinget sommeren 2001.

Prinsippene i det nye regelverket skiller seg klart fra prinsippene i det forrige systemet. Det understrekes sterkt at begge foreldre har et likeverdig ansvar for omsorg for, og forsørgelse av, barnet. Blant foreldre som lever i par, er det blitt vanligere at begge parter deltar i forsørgelsen av barna og bidrar aktivt i den daglige omsorgen, og dette bør også gjelde for foreldre som ikke lever sammen. De nye bidragsreglene er derfor ment å oppmuntre til mye omsorg fra begge foreldre, også blant dem som aldri har bodd sammen.

Det pekes ut tre mål for et godt bidragsregelverk som er tilpasset dagens samfunn (Barne- og familiedepartementet (2001) s. 16):

1. Barnets behov for midler til forsørgelse skal deles mellom foreldrene etter økonomisk evne og så rett og rimelig som mulig.
2. Regelverket skal oppmuntre til fortsatt omsorg fra begge foreldre.
3. Det skal legges til rette for private avtaler om bidraget.

Etter de nye reglene skal fastsettelsen av bidraget ta utgangspunkt i hva det faktisk koster å forsørge et barn, en underholdskostnad. Denne er basert på husholdningsbudsjettet som er utarbeidet av Statens Institutt for Forbruksforskning. Kostnadene er beregnet til faste satser per barn (såkalte kostnadssjabloner) og omfatter forbruksutgifter, boutgifter og utgifter til barnetilsyn, men med fratrukk av barnetrygd. Underholdskostnaden varierer med barnets alder. Underholdskostnaden fordeles så forholdsmessig etter foreldrenes inntekter. Mens man tidligere bare tok hensyn til den bidragspliktiges inntekt, ser man nå altså også på inntekten til bidragsmottakeren. Som inntekt regnes personinntekt og netto kapitalinntekt på over kr 10 000 per år. Offentlige familiebaserte ytelser som utvidet barnetrygd, ekstra småbarnstillegg, kontantstøtte og fordelene ved skatteklasser 2- og 3-gradet legges til bidragsmottakerens inntekt. Videre skal man ta hensyn til hvor mye samvær den bidragspliktige har med barnet. Også dette er nytt i forhold til tidligere. Der den bidragspliktige har samvær, gis det fradrag som er ment å dekke løpende utgifter under samværet. Bidraget skal videre prøves mot den bidragspliktiges betalingssevne for å sikre at han/hun har tilstrekkelig til egne boutgifter og eget livsopphold, samt til underhold av eventuelle egne barn i nåværende husholdning. Ordningen med bidragsforskott

(minstebidrag) fra folketrygden opprettholdes, men behovsprøves mot mottakers inntekt.

Samtidig med endringene i reglene for beregning av barnebidrag ble også skatte-reglene og reglene for avkorting av overgangsstønaden endret. Tidligere gav betalt bidrag fradrag i skattbar inntekt, mens det ble beregnet skatt på mottatt bidrag. Etter barnebidragsreformen gis det ikke lenger fradrag for betalt bidrag, og det betales ikke lenger skatt for mottatt bidrag. Før reformen fikk bidragsmottakere med overgangsstønad bare beholde 30 prosent av mottatt barnebidrag ut over minstebidraget (bidragsforskottet). De resterende 70 prosent tok trygdekontoret.¹ Etter reformen falt denne regelen bort.

Med det nye regelverket håpet man altså å legge til rette for en jevnere fordeling av omsorg og forsørgelse av felles barn også blant foreldre som ikke bor sammen. Selv om foreldreskapet utøves på tvers av husholdninger, er målet aktiv deltakelse i barnas oppvekst fra begge parter.

¹ Folketrygdloven, paragraf 15-10.

3. Resultater fra analysene

Så langt har vi beskrevet endringene i reglene for beregning av barnebidrag og hva man ønsket å oppnå gjennom regelendringene. Nå skal vi gå over til å beskrive hvilke endringer som faktisk fant sted i perioden 2002-2004 i samværsforeldrenes kontakt med barna, i barnebidragets størrelse og i foreldrenes inntekt og økonomiske situasjon.

3.1. Foreldreansvar og daglig omsorg

Det var ingen eksplisitt målsetting ved bidragsreformen at flere av foreldrene skulle dele foreldreansvaret eller at flere skulle dele den daglige omsorgen for barnet. I andre sammenhenger har dette vært uttalte politiske mål. Siden undersøkelsene også inneholdt spørsmål om disse temaene, har vi valgt å ta dem med her.

3.1.1. Endringer i fordelingen av foreldreansvar?

Det å ha det juridiske foreldreansvaret for barn innebærer at man har rett og plikt til å ta avgjørelser for barnet i personlige forhold som f.eks. ved valg av navn, skole, utstedelse av pass og flytting til utlandet. I 2004 oppgav 52 prosent at foreldreansvaret var felles, 44 prosent at mor hadde foreldreansvaret alene og 3 prosent at far hadde ansvaret alene. Omsorgsfedre og samværs mødre rapporterte oftere om felles foreldreansvar enn hva omsorgsmødre og samværsfedre gjorde (Kitterød 2005).

Det var flere som oppgav at foreldreansvaret var felles i 2004 enn i 2002, mens det var færre som mente at mor hadde foreldreansvaret alene. Likevel kan vi ikke si sikkert at det var en endring av fordelingen av foreldreansvaret i toårsperioden. Mye tyder på at mange foreldre ikke er helt klar over hva som ligger i begrepet foreldreansvar. Det viser seg for eksempel at foreldre til samme barn ofte gir motstridene opplysninger på dette området. Dessuten var det mange tidligere gifte som svarte at de ikke hadde felles foreldreansvar, til tross for at de automatisk får det ved skilsmisse. I begge undersøkelsene ble det grundig forklart hva som menes med å ha foreldreansvar. I 2004 ble forklaringen lest høyt av intervjueren, mens den i 2002 ble presentert i spørreskjemat. Trolig var det en del som unnlot å lese forklaringen i 2002 og dermed misoppfattet hva som menes med foreldreansvar. I 2004-undersøkelsen har vi større sikkerhet for at alle fikk med seg forklaringen.

Tabell 1. Hvem som har foreldreansvar for barnet. Alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent

	Mor	Far	Felles	Andre	Vet ikke/ uoppgitt	Alle	Antall
Alle foreldre							
2002	54	4	42	0	0	100	2 306
2004	44	3	52	0	0	100	2 696
Omsorgsmødre							
2002	63	1	36	-	0	100	1 121
2004	50	0	49	-	0	100	1 244
Samværsfedre							
2002	54	1	44	0	1	100	941
2004	47	0	51	0	1	100	1 123
Omsorgsfedre							
2002	4	41	55	-	1	100	139
2004	3	31	65	-	-	100	174
Samværs mødre							
2002	3	20	77	-	-	100	105
2004	5	18	77	-	-	100	155

¹ Tabellen bygger på en foreløpig analysefil med fire flere intervjupersoner enn i den endelige analysefila (se avsnitt 1.2 her; Kitterød 2005: 19, note 2). Dette har imidlertid ingen konsekvenser for resultatene.

3.1.2. Endringer i fordelingen av daglig omsorg?

Den som har den daglige omsorgen for barnet, altså den av foreldrene som barnet bor fast hos, kan blant annet bestemme hvor i landet barnet skal bo, om det skal gå i barnehage eller ikke, samt ta en del andre større avgjørelser om barnets liv. Har barnet delt bosted, tar foreldrene slike avgjørelser i fellesskap. Ser vi alle foreldre under ett, oppgav 82 prosent at barnet bodde hos mor, 8 prosent at barnet bodde hos far og 10 prosent at barnet bodde like mye hos hver av foreldrene i 2004. Delt bosted var langt vanligere når barnet var registrert bosatt hos far, enn når det var registrert bosatt hos mor (Kitterød 2005).

Mens 10 prosent av foreldrene oppgav delt bosted for barnet i 2004, gjaldt dette 8 prosent i 2002. Så lenge vi ikke tar hensyn til at nettoutvalgene i de to undersøkelsene har noe ulik sammensetning, er denne forskjellen statistisk signifikant. Multivariate analyser med kontroll for en rekke bakgrunnskjenne tegn viser imidlertid ingen signifikant effekt av undersøkelsesår.² Dette gjelder både i analyser av alle foreldre under ett og i analyser av de ulike foreldregruppene separat. Alt i alt er det altså ikke grunnlag for å slutte at delt bosted for barna var mer vanlig i 2004 enn i 2002. Det er imidlertid verdt å legge merke til at de multivariate analysene viser en positiv effekt av undersøkelsesår (en større tilbøyelighet til å rapportere om delt bosted i 2004 enn i 2002) selv om denne ikke var statistisk signifikant på nivåer som det er vanlig å operere med. Tidligere analyser tyder på at det var en liten økning i andelen med delt bosted fra midten av 1990-tallet og fram til 2002. Den svake, men usikre økningen vi observerer fra 2002 til 2004 kan dermed være en videreføring av en mer langsiktig trend mot mer bruk av delt bosted. Foreldrene i ett og samme foreldrepar gav i flere tilfelle motstridende svar på hvem barnet bodde fast hos.

Tabell 2. Barnets bosted, basert på opplysninger fra alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent

	Mor	Far	Felles	Andre	Vet ikke/ uoppgitt	Alle	Antall
Alle foreldre							
2002	84	7	8	0	1	100	2 306
2004	82	8	10	0	-	100	12 696
Omsorgsmødre							
2002	94	0	5	0	1	100	1 121
2004	94	0	6	0	0	100	1 244
Samværsfedre							
2002	90	1	9	0	0	100	941
2004	89	1	9	1	0	100	1 123
Omsorgsfedre							
2002	4	71	25	-	-	100	139
2004	1	70	29	-	-	100	174
Samværs mødre							
2002	2	67	29	-	2	100	105
2004	13	52	35	-	-	100	155

¹ Se note 1 til tabell 1.

3.2. Samvær

De nye bidragsreglene skulle oppmuntre til fortsatt omsorg fra begge foreldrene. Dermed blir det viktig å se om det er blitt flere med samværsavtale, om det er blitt flere samværsforeldre som er sammen med barna regelmessig og i feriene og hvor mye de er sammen med dem. Videre blir det viktig å se om foreldrene er mer fornøyd eller misfornøyd med samværsordningen i 2004 enn i 2002 og hva som eventuelt hindrer samværsforeldre fra å være sammen med barna sine.

² Ved siden av undersøkelsesår ble det kontrollert for undersøkelsespersonens utdanningsnivå, yrkesaktivitet og bosted (landsdel), foreldrenes samlivsstatus ved brudd, tid siden bruddet, yngste barns alder, antall barn i bidragsrelasjonen, antall bidragsrelasjoner og reisetid mellom foreldrenes bosted. De samme kontrollvariablene er nyttig i de andre multivariate analysene det refereres til i kapittel 3.2.

3.2.1. Hvor mange har en samværsavtale?

Foreldre som ikke bor sammen, kan inngå en avtale om hvor mye tid hver av dem skal tilbringe med barna. Det viser seg imidlertid vanskelig å få et klart bilde av utbredelsen av slike samværsavtaler gjennom spørreundersøkelser. Det bildet vi får er følsomt for måten spørsmålene stilles på. Eksempelvis vil det ha betydning hvorvidt man presiserer at både skriftlige og muntlige avtaler skal regnes med eller ikke, og hvorvidt man eksplisitt sier at offentlig fastsatte ordninger skal regnes med eller ikke. Oppfatningen av hva som skal regnes som en samværsavtale kan variere. Mens noen kun forholder seg til klart formaliserte avtaler, vil andre også regne med mer løse muntlige avtaler. Videre vil noen regne med gamle avtaler som ikke etterleves, mens andre ikke ser på dette som en avtale lenger.

I 2002 spurte man hvorvidt foreldrene hadde en offentlig fastsatt eller avtalt ordning som regulerte samværet mellom samværsforelderen og barnet. Halvparten svarte bekreftende her, og dette er noe færre enn hva man har funnet i tidligere undersøkelser på området. I 2004 valgte man å spørre separat om skriftlige, muntlige og offentlig fastsatte avtaler. I alt oppgav da 8 av 10 foreldre at de hadde en eller annen form for avtale. 43 prosent rapporterte om skriftlige avtaler, 35 prosent om muntlige avtaler og 3 prosent om avtaler fastsatt av det offentlige. Relativt flere samværsfedre enn omsorgsmødre mente at de hadde en avtale, men forskjellen gjaldt først og fremst for muntlige avtaler. Skriftlige avtaler var langt mer utbredt blant dem som hadde vært gift med barnets andre forelder enn blant dem som aldri hadde bodd sammen. Tidligere samboere kom i en mellomstilling. Videre var skriftlige avtaler vanligere blant dem med kort tid siden samlivsbruddet enn blant dem med lang tid siden bruddet (Kitterød 2005).

Ser vi alle typer avtaler under ett, skulle samværsforeldre i 2004 i gjennomsnitt være sammen med barnet 8,3 dager per måned ifølge avtalen. Skriftlige avtaler omfattet mest samvær, muntlige avtaler nest mest, og avtaler fastsatt av det offentlig omfattet minst samvær. Ettersom spørsmålene om samværsavtaler ble stilt så forskjellig i de to undersøkelsene, kan vi ikke avgjøre om det var en endring i utbredelsen av slike avtaler i toårsperioden. Vi kan heller ikke si noe om eventuelle endringer i innholdet av avtalene.

I 2004 ble foreldre som hadde skilt lag for minst to år siden, og som hadde en samværsavtale, spurt om avtalen var blitt endret i løpet av de to siste åra og hva som eventuelt var grunnen til en slik endring. De aller fleste, 82 prosent, svarte da at avtalen var uendret, 8 prosent at de hadde fått en avtale om mer samvær enn før og 10 prosent at de hadde fått en avtale om mindre samvær. Ytterst få av dem som hadde fått en endret avtale, begrunnet dette med de nye bidragsreglene. Endringene ble gjerne begrunnet med barnas eller foreldrenes ønsker, eller med at en av foreldrene hadde flyttet. Noen henviste også til foreldrenes arbeids- eller studiesituasjon eller til at barnet var blitt eldre (Kitterød 2005).

Målt på denne måten ser det altså ikke ut til at bidragsreformen har hatt noen særlig betydning for endringer i samværsavtaler mellom foreldre som lever atskilt. Muligens har reformen større betydning for utformingen av avtaler for dem som skiller lag etter at den trådte i kraft. Situasjonen er da mer åpen og valgmulighetene flere enn hva som er tilfellet når man har levd hver for seg noen år. For mange foreldre vil det da være praktisk vanskelig å endre avtalene i tråd med intensjonene i de nye reglene selv om de skulle ønske det.

3.2.2. Mer månedlig samvær mellom samværsforeldre og barn i 2004 enn i 2002?

Undersøkelsene inneholdt flere spørsmål om kontakt mellom samværsforeldre og barn. Man spurte om samværsforelderen hadde vært sammen med barnet siden fødselen eller samlivsbruddet og om det hadde vært samvær siste år og siste måned. Man kartla også antall samværsdager siste måned og samvær i ulike ferieperioder siste år.

I 2004 oppgav 97 prosent av foreldrene at samværsforelderen hadde vært sammen med barnet siden samlivsbrudd/fødsel. I 2002 var andelen 95 prosent. Når vi tar hensyn til at utvalgene i undersøkelsene skiller seg noe fra hverandre på sentrale bakgrunnsvariabler, finner vi ingen klar økning i andelen som noen gang hadde vært sammen med barnet (Kitterød 2005).

93 prosent oppgav i 2004 at samværsforelderen hadde vært sammen med barnet det siste året. Holder vi uoppgitt-svarene utenfor, var andelen i 2002 på 91 prosent. Multivariate analyser viser at det ikke var noen klar økning i andelen fra 2002 til 2004.³

Ser vi alle foreldre under ett, oppgav 79 prosent i 2004 at samværsforelderen hadde vært sammen med barnet siste måned. Holder vi uoppgitt-svarene utenfor, var andelen i 2002 77 prosent. Multivariate analyser viser ingen signifikante forskjeller mellom de to undersøkelsene på dette området. Det er derfor ikke grunnlag for å si at månedlig samvær mellom samværsforeldre og barn var vanligere i 2004 enn i 2002 (Kitterød 2005). Spørsmål om slikt månedlig samvær er også stilt i tidligere undersøkelser på feltet. Ettersom undersøkelsene er gjennomført på ulike tider av året og dermed har hatt forskjellige referansemåneder for dette spørsmålet, kan vi ikke si noe sikkert om den mer langsiktige utviklingen over tid i andelen samværsforeldre som har månedlig samvær med barna. Både i de undersøkelsene som analyseres her, og i tidligere undersøkelser, er det imidlertid en klar tendens til at samværsfedre oftere enn omsorgsmødre rapporterer om samvær mellom far og barn forrige måned (Kitterød 2004b). Det er også et tydelig mønster at relativt flere samværs mødre enn samværsfedre har månedlig samvær med barn de ikke bor fast sammen med. Dette gjelder selv når vi tar hensyn til at mødrene og fedrene skiller seg fra hverandre når det gjelder andre forhold som kan virke inn på samværet (Kitterød 2006a).

Tabell 3. Antall dager samvær siste måned mellom barnet og samværsforelderen, basert på opplysninger fra alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent

	0 dager	1-3 dager	4-7 dager	8-12 dager	13 dager +	Vet ikke/ uoppgitt	Alle	Antall
Alle foreldre								
2002	23	9	23	28	13	3	100	2 306
2004	21	10	25	26	17	1	100	2 696
Omsorgsmødre								
2002	30	11	23	27	6	3	100	1 121
2004	26	13	28	23	9	1	100	1 244
Samværsfedre								
2002	17	7	23	32	17	3	100	941
2004	17	6	24	31	21	1	100	1 123
Omsorgsfedre								
2002	18	7	22	17	32	6	100	139
2004	16	8	19	18	37	2	100	174
Samværs mødre								
2002	8	6	16	21	41	8	100	105
2004	9	6	11	19	54	1	100	155

¹ Se note 1 til tabell 1.

Basert på svarene fra alle foreldre var det i 2004 21 prosent som oppgav at samværsforelderen ikke hadde vært sammen med barnet forrige måned, 10 prosent at det hadde vært 1-3 dagers samvær, 25 prosent at det hadde vært 4-7 dagers samvær, 26 prosent at det hadde vært 8-12 dagers samvær, og 17 prosent at det hadde vært minst 13 dagers samvær. Gjennomsnittlig antall samværsdager var 6,9. Andelen med mange samværsdager lå noe høyere i 2004 enn i 2002, og det samme gjaldt for gjennomsnittlig antall samværsdager. Forskjellen mellom undersøkelsene i antall månedlige samværsdager avhenger av hvilken foreldregruppe vi ser på.

³ Se note 2.

Multivariate analyser av alle foreldre under ett viser en marginalt signifikant økning i antall samværsdager fra 2002 til 2004. Tilsvarende analyser basert på svarene fra omsorgsmødre viser ingen signifikant økning. Analyser av svarene fra samværsfedre viser derimot at det var klart flere månedlige samværsdager mellom far og barn i 2004 enn i 2002. Både omsorgsfedre og samværs mødre rapporterte om mer månedlig samvær mellom mor og barn i 2004 enn i 2002. Ettersom det er få observasjoner i disse gruppene, skal det sterke sammenhenger til for å få statistisk signifikante endringer. Få observasjoner i gruppene innebærer også stor følsomhet for forskyvninger i sammensetningen av nettoutvalgene. Multivariate analyser av disse foreldregruppene viser kun en marginalt signifikant økning i antall samværsdager fra 2002 til 2004 (Kitterød 2005).

Alt i alt ser det altså ut til at det var en viss økning i antall rapporterte månedlige samværsdager fra 2002 til 2004. Denne konklusjonen avhenger imidlertid av hvilken foreldregruppe vi ser på. Det var først og fremst samværsfedre som oppgav mer månedlig samvær i 2004 enn i 2002. Muligens reflekterer dette en reell endring i samværsfedrenes rolle, noe som ville være i tråd med intensjonene i bidragsreformen. Vi kan imidlertid ikke utelukke at den sterke debatten i forbindelse med de nye bidragsreglene har gjort fedre mer bevisst på hvor mye de egentlig er sammen med barna. Videre er det viktig å huske på at det ble brukt ulike metoder for datainnsamling i de to undersøkelsene, og at tendensen til overrapportering av sosialt ønskelig atferd er sterkere i telefonintervjuer enn i postale undersøkelser.

3.2.3. Ikke mer feriesamvær

Tar vi utgangspunkt i svarene fra samtlige foreldre i 2004, hadde samværsforeldre i gjennomsnitt vært sammen med barna i 2,8 ferieperioder i året før undersøkelsen. 13 prosent hadde ikke hatt feriesamvær med barna, 26 prosent hadde vært sammen med barna i 1-2 ferier, 44 prosent hadde hatt samvær i 3-4 ferier, og 18 prosent hadde hatt samvær i 5-6 ferier. Også i 2002 rapporterte foreldrene i gjennomsnitt om 2,8 ferier med samvær mellom samværsforelder og barnet. Imidlertid er ikke undersøkelsene helt sammenlignbare på dette området ettersom svarene ble registrert litt forskjellig. Begge undersøkelsene viser imidlertid en klar sammenheng mellom feriesamvær og månedlig samvær, slik at de som hadde mye månedlig samvær, hadde mer feriesamvær enn dem med lite månedlig samvær. For en del foreldre er det likevel slik at feriesamvær kompenserer noe for manglende månedlig samvær. Halvparten av de samværsforeldrene som ikke hadde vært sammen med barnet siste måned, hadde vært sammen med dem i minst én ferie. Det var ellers en klar tendens til at samværsforeldre rapporterte om noe mer feriesamvær med barnet enn hva omsorgsforeldrene gjorde. De foreldrene som barnet bor fast hos, var altså ikke enige med de foreldrene som barnet er på besøk hos, om hvor mye tid de siste hadde tilbrakt sammen med barnet i ferien. Det var også en klar tendens til at de to minste foreldregruppene, omsorgsfedrene og samværs mødre, oppgav mer feriesamvær mellom samværsforelder og barnet, enn hva som var tilfellet for de to største, omsorgsmødrene og samværsfedrene (Kitterød 2005).

3.2.4. Endring i samvær sjelden begrunnet med bidragsreformen

Foreldre som hadde skilt lag for minst to år siden i 2004, og foreldre som ikke hadde bodd sammen, men der barnet var minst to år gammelt, ble spurt hvorvidt samværsforelder hadde mer eller mindre samvær med barnet nå enn for to år siden, og hva som eventuelt var grunnen til en slik endring. Baserer vi oss på svarene fra alle foreldre, oppgav 19 prosent at samværsforelder hadde mer samvær med barnet enn før, 26 prosent at det var blitt mindre samvær, og 55 prosent at samværet var omtrent uendret. Foreldre med små barn oppgav oftere enn dem med store barn at det var blitt mer samvær de siste to åra. Dette til tross for at det gjerne er mindre samvær, jo eldre barnet er. Videre var det en klar tendens til at foreldre som bodde nær hverandre oftere enn dem med lang reisetid oppgav at det var blitt mer samvær de to siste åra. For andelen som rapporterte om redusert samvær, gjelder de motsatte sammenhengene. Dette var vanligere blant dem med store enn med små

barn, blant dem med lang enn med kort reisetid, og blant dem med lang enn med kort tid siden samlivsbruddet.

Endringer i samværet ble imidlertid sjelden begrunnet direkte med bidragsreformen. Henholdsvis 1 og 2 prosent av dem som rapporterte om mer og mindre samvær enn før, trakk fram bidragsordningen som viktigste grunn til endringen. Noen få pekte også på økonomi som årsak, men den vanligste begrunnelse var barnets ønsker, at barnet var blitt eldre, foreldrenes ønsker eller at en av foreldrene hadde flyttet. Det ser altså ut til at forholdsvis mange samværsforeldre forandret sitt samværsmonster med barna i åra forut for 2004-undersøkelsen, men forskyvningene går i begge retninger og har sjelden direkte sammenheng med bidragsreformen. Dersom vi hadde spurt foreldre som skilte lag etter at reformen trådte i kraft om hvilken rolle denne spilte for den samværsordning de ble enige om, ville vi muligens ha fått et noe annet bilde av reformens betydning. Trolig legger de nye bidragsreglene sterkere føringer på fordelingen av samværet med barna for foreldre som skiller lag etter at reformen ble innført, enn for dem som skilte lag før reformen.

3.2.5. Hvordan fungerer samværsordningen?

Foreldrene ble bedt om å vurdere hvordan samværsordningen fungerte for dem selv, for den andre forelderen og for barnet. I 2004 oppgav 67 prosent at samværsordningen fungerte bra for dem selv, 18 prosent at den fungerte middels og 15 prosent at den fungerte dårlig. 74 prosent mente at samværsordningen fungerte bra for den andre forelderen, 11 prosent at den fungerte middels, og 7 prosent at den fungerte dårlig. Det var altså noe flere som mente ordningen fungerte bra for den andre forelderen enn for dem selv. 70 prosent mente samværsordningen fungerte bra for barnet, 17 prosent mente den fungerte middels, og 13 prosent mente den fungerte dårlig (Kitterød 2005).

Det var en klar forskyvning i retning av at noe flere mente samværsordningen fungerte bra for dem selv i 2004 enn i 2002. Dette gjelder også i multivariate analyser der undersøkelsesår inngår som en uavhengig variabel.⁴ Effekten av undersøkelsesår på konfliktnivå er signifikant både når vi ser på alle foreldre sett under ett, og på omsorgsmødre og samværsfedre hver for seg. For omsorgsfedre og samværs mødre finner vi imidlertid ingen slik endring, noe som må sees i lys av at disse foreldregruppene vurderte samværsordningen svært positivt både i 2002 og 2004. Det var også flere som mente samværsordningen fungerte bra for barnet i 2004 enn i 2002. Dette mønsteret bekreftes i multivariate analyser av svarene fra alle foreldre under ett, fra omsorgsmødre, fra samværsfedre og samværs mødre. For omsorgsfedre finner vi imidlertid ingen klar endring i vurderingen av hvordan samværsordningen fungerer for barnet. Når det gjaldt synet på hvordan bidragsordningen fungerte for den andre forelderen, var det ingen klar forskjell mellom de to undersøkelsene.

Selv om det var en klar økning i andelen som mente samværsordningen fungerte bra for dem selv og barnet, kan vi ikke med sikkerhet slutte at det reelt sett var en mer positiv vurdering av samværsordningen i 2004 enn i 2002. Ettersom data ble samlet inn med forskjellige metoder, kan vi ikke utelukke at forskyvningen mot en mer positiv vurdering i 2004 er en metodeeffekt. Vi kan heller ikke utelukke at endringen har sammenheng med det sterke fokuset på slike forhold i politikk og media de siste åra.

3.2.6. Er det blitt mindre konflikter mellom foreldrene?

Undersøkelsene inneholdt et generelt spørsmål om hvordan man vurderte graden av konflikter mellom seg selv og barnets andre forelder. Holder vi uoppgitt-svarene utenfor, var det i 2004 15 prosent som mente at forholdet til den andre forelderen var konfliktfylt i stor grad, 19 prosent som mente det var konfliktfylt til en viss

⁴ Se note 2.

grad, 27 prosent som mente det var konfliktfylt i liten grad, og 38 prosent som mente det ikke var konfliktfylt overhodet. I samtlige foreldregrupper var det noe flere som mente at forholdet var konfliktfritt i 2004 enn i 2002. Dette bildet bekrefte i multivariate analyser av svarene fra alle foreldre, fra omsorgsmødre og fra samværsfedre. For omsorgsfedre og samværs mødre finner vi imidlertid ingen signifikant endring på dette feltet, noe som blant annet må sees i lys av det lave antallet observasjoner i disse gruppene.

De som oppgav at forholdet til den andre forelderen var konfliktfylt i stor grad eller til en viss grad, ble spurt om i hvor stor grad de mente barna opplevde denne konflikten. Holder vi uoppgett-svarene utenfor, var det da 18 prosent som mente at barna opplevde konflikten i stor grad, 31 prosent at barna opplevde konflikten til en viss grad, 33 prosent at de opplevde konflikten i liten grad og 18 prosent at de ikke opplevde konflikten i det hele tatt. Det var en klar forskyvning mot at noe flere mente at barna ikke opplevde konflikten overhodet i 2004 enn i 2002. Dette bekrefte i multivariate analyser.

Det kan altså se ut til at foreldre som lever atskilt, hadde noe mindre konflikter seg imellom i 2004 enn i 2002. Igjen er det imidlertid viktig å huske på at det ble benyttet forskjellige datainnsamlingsmetoder i de to undersøkelsene. Tendensen til å gi sosialt ønskelige svar var trolig noe sterkere i 2004 enn i 2002. Videre er det viktig å være klar over at konfliktene ikke nødvendigvis dreier seg om samværsordningen, men like gjerne kan skyldes andre forhold som for eksempel bidragsordningen.

3.2.7. Samsvar og avvik mellom svar fra foreldre til samme barn

En annen tilnærming for å undersøke hvorvidt det var mindre uenighet mellom foreldrene i 2004 enn i 2002 består i å se på graden av samsvar og avvik mellom svar fra foreldre til samme barn. I begge undersøkelsene var det på mange områder en del avvik mellom foreldrenes svar. Dette gjaldt både fordelingen av foreldreansvaret, mengden samvær mellom samværsforeldre og barn og vurderingen av konfliktnivået mellom partene. I begge undersøkelsene var det også slik at avvikene mellom partenes svar til dels gikk begge veier. Det var et vanlig mønster at samværsforelderen beskrev seg selv som mer aktiv overfor barnet enn hva omsorgsforelderen gjorde, men det motsatte mønsteret forekom også. Dermed blir forskjellen mellom partenes svar større i analyser på parnivå enn i analyser på gruppenivå. Alt i alt ser det ikke ut til at det var verken bedre eller dårligere samsvar mellom partenes svar i 2004 enn i 2002. Bidragsreformen og eventuelle diskusjoner mellom partene i kjølvannet av denne har altså ikke medført at foreldre som lever atskilt gir likere svar på spørsmål om fordelingen av ansvar og omsorg for felles barn. Det er imidlertid ingen grunn til å overdramatisere det faktum at foreldre som bor hver for seg ofte beskriver situasjonen forskjellig. Også gifte og samboende foreldre gir ofte ulike framstillinger av eget og partnerens bidrag i hus- og omsorgsarbeidet.

3.2.8. Er det blitt vanligere å dele på reiseutgiftene?

Foreldre som bor langt fra barna sine kan få til dels høye utgifter til transport i forbindelse med samværet, eller høye reisekostnader kan begrense samværet, spesielt for samværsforeldre med dårlig råd. Tidligere var hovedregelen at samværsforelderen betalte alle utgiftene til reiser i forbindelse med samvær, men fra 1. januar 2002 kom det en bestemmelse i barnelovens § 44 om at foreldrene skal dele reiseutgiftene i forbindelse med samvær etter størrelsen på inntekten deres, dersom de ikke blir enige om noe annet.

Den nye bestemmelsen om fordeling av reiseutgifter ved samvær var altså allerede trådt i kraft da undersøkelsene om samvær og bidrag i 2002 og 2004 ble gjennomført. Undersøkelsene tyder på at andelen samværsforeldre som deler på reiseutgiftene, men ikke nødvendigvis etter størrelsen på inntekten deres, økte noe fra 2002 til 2004. I 2002 var andelen 31 prosent når vi tar med uoppgett, 42 prosent i 2004.

Når vi holder uoppgitt utenfor, økte andelen fra 37 prosent i 2002 til 46 prosent i 2004, men fortsatt betalte samværsforelderen alle reiseutgiftene ved samvær i 38 prosent av tilfellene, mot 10 prosent for omsorgsforelderens vedkommende. Andelen uoppgitt var høy, spesielt i 2002. Tallene er derfor usikre. I 2004 hadde én av seks samværsforeldre en reisetid på to og en halv time én veg til barnets bosted, én av ni hadde en reiseutgift på minst 500 kroner én veg. Det var ingen klar tendens til at reiseutgiftene i større grad ble delt mellom foreldrene når reisetiden var lang og reisekostnadene høye (Lyngstad 2006).

3.2.9. Hindringer for samvær: Lang avstand og lav inntekt

Flere norske undersøkelser viser at reisetiden mellom foreldrene, og dermed reiseutgiftene forbundet med samvær, er blant de faktorer som har størst betydning for samværsforeldres kontakt med barna. Samværet avtar klart med reisetidens lengde (Jensen og Clausen 1997; Skevik og Hyggen 2002; Thuen 2004; Kitterød 2004a og 2005). Multivariate analyser viser at reisetiden mellom foreldrenes boliger har ulik betydning for samvær i det daglige og i ferier. Antall månedlige samværsdager avtar klart med økende reisetid. Det er vanskelig å få til samvær etter skole og barnehage hvis man ikke bor nær hverandre. Lang reisetid kan også virke begrensende på besøk i helgene. Når samværsfaren bor langt unna, vil reisen spise opp mye av helgen og kan dessuten bli ganske kostbar. Reisetiden har mindre betydning for feriesamværet. Samværsfedre med lang reisetid har verken mer eller mindre feriesamvær enn dem i gangavstand fra barna. Det er derfor ikke grunnlag for å si at de kompenseres for lite samvær i det daglige med mye samvær i ferier (Kitterød 2006b).

Samvær med barn man ikke bor sammen med til daglig, innebærer ofte en del utgifter i tillegg til kostnader i forbindelse med transport. Både reiseutgifter og utgifter til aktiviteter under samværet kan hindre samværsforeldre i å se barna så mye som de skulle ønske. Videre kan det være slik at enkelte ikke har råd til ekstra soverom eller annet utstyr som gjør det lettere å ha besøk av barna. Feriereiser kan også være kostbart, og høy inntekt gir bedre mulighet for å invitere barna på spennende turer og trolig også bedre tilgang til fritidsboliger. Dårlig økonomi kan føre til at enkelte samværsforeldre unngår kontakt med barna sine fordi de synes det er vanskelig å ha så lite å tilby materielt sett (Skevik 2006).

De nye bidragsreglene som ble gjort gjeldende fra 1. oktober 2003, var bl.a. et forsøk på å bedre situasjonen for samværsforeldre med dårlig økonomi, slik at foreldrene skulle kunne ha et likeverdig ansvar for omsorg for, og forsørgelse av, barna. Før 1. oktober 2003 ble barnebidraget beregnet som en prosentandel av den bidragspliktiges inntekt. Etter de nye reglene fordeles underholdskostnaden for barnet forholdsmessig mellom foreldrene etter størrelsen på deres inntekter. Videre gis det et fradrag i bidraget alt etter hvor mye samvær den bidragspliktige har med barnet. Dette fradraget er ment å dekke løpende utgifter under samværet.

Har man så oppnådd at flere samværsforeldre med lav inntekt har fått mer samvær med barna? Det er vanskelig å si. Det vi med sikkerhet kan si, er at samværsfedre med høy inntekt har mer samvær med barna enn samværsfedre med lav inntekt. Dette gjaldt i 2002 (Kitterød og Lyngstad 2006b) og det gjaldt fortsatt i 2004 (Kitterød 2007). Multivariate analyser har vist at det er en klar positiv sammenheng mellom samværsfedres inntekt og mengden samvær med barna både i det daglige og i ferier (Kitterød 2007; Kitterød og Lyngstad 2007a). Det er særlig samværsfedre med lav inntekt som skiller seg ut med mindre og sjeldnere samvær enn andre. Fedre med lavere inntekt etter skatt enn 150 000 kroner hadde i 2004 mindre månedlig samvær enn de med høyere inntekt. Fedre med lavere inntekt enn 200 000 kroner hadde mindre feriesamvær. Fedre med lav inntekt har færre samværsdager enn andre fedre, og de er oftere enn dem helt uten månedlig samvær eller feriesamvær. Det samme gjelder fedre som mottar sosialhjelp.

Analysene tyder også på at høy inntekt har en viss indirekte effekt på mengden av samvær i det daglige ved at samværsfedre med høy inntekt oftere enn andre samværsfedre bor nær barna. Vi vet ikke sikkert hva dette skyldes, men en mulig forklaring er at samværsfedre med høy inntekt oftere enn andre har råd til å kjøpe bolig nær barna.

3.3. Barnebidrag

I tillegg til at endringene i reglene for beregning av barnebidrag skulle stimulere samværsforeldre til å være mer sammen med barna sine, ønsket man å få en mer rettferdig fordeling av utgiftene til barnas forsørgelse mellom samværsforeldre og omsorgsforeldre, det vil si et mer rettferdig barnebidrag. Etter de nye reglene vil størrelsen på bidraget ikke bare avhenge av inntekten til samværsforelder, men også av omsorgsforelderens inntekt og av omfanget av samværet mellom barn og samværsforelder.

3.3.1. Flere private avtaler

Ett av målene for reformen var at foreldrene i større grad skulle avtale barnebidraget privat. Mye tyder på at andelen som ordner dette uten det offentliges medvirkning, har økt, men det er vanskelig å si med sikkerhet hvor stor økningen er.

Andelen bidragsforeldre som i 2002 fikk sine bidrag betalt via trygdeetaten er anslått til 82 prosent. Dette anslaget er basert på statistikk fra Rikstrygdeverket og befolkningsstatistikken. For 2004 har vi et anslag på ca. 62 prosent. Det er basert på Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004 med tilkoblede registeropplysninger om barnebidrag fra Rikstrygdeverket. Anslagene bygger altså på andre kilder i 2004 enn i 2002 og er usikre (Lyngstad og Nymoen 2007). Det er likevel ikke tvil om at andelen med private avtaler har økt.

3.3.2. Hva svarer samværsforeldrene og omsorgsforeldrene selv?

I undersøkelsene om samvær og bidrag 2002 og 2004 har vi to ulike kilder til opplysninger for om det betales og mottas barnebidrag og hvor stort barnebidraget er. Først har vi svarene til samværsforeldrene og omsorgsforeldrene på spørsmål i spørreskjema (2002) eller telefonintervju (2004). Så har vi de tilkoblede registeropplysningene fra skattelikningen (2002) eller trygdeetaten (2004). Først skal vi se på svarene fra foreldrene.

Både blant samværsforeldre og omsorgsforeldre var det langt flere som svarte at bidraget hadde gått ned fra 2002 til 2004, enn som svarte det hadde gått opp. Naturlig nok var samværsforeldrene mer fornøyd med dette enn omsorgsforeldrene. Samværsforeldrene var mer fornøyd med bidragets størrelse etter enn før reformen. Blant omsorgsforeldrene var det motsatt. De var mer fornøyd før reformen. Et flertall blant dem som svarte at de hadde fått redusert bidraget, mente de nye beregningsreglene var grunnen til endringen.

Men har bidragsnivået gått ned fra 2002 til 2004? Det er ingen tvil om at betalt og mottatt bidrag før skatt i gjennomsnitt er blitt mindre. Både opplysningene fra samværsforeldrene og omsorgsforeldrene om bidragets størrelse tyder på det. Men når vi tar hensyn til de skatteendringene som samtidig skjedde, at betalt bidrag ikke lenger gir fradrag i skatten og at mottatt bidrag ikke lenger beskattes, blir bildet et annet. Da tyder opplysningene både fra samværsforeldrene og omsorgsforeldrene på at bidragsnivået i 2004 er nokså likt bidragsnivået i 2002 (Lyngstad 2007a).

3.3.3. Registeropplysningene tyder på at bidraget har økt noe

Analysene av registeropplysningene tyder derimot på at gjennomsnittlig bidrag har økt noe fra 2002 til 2004, selv om andelen som betaler bidrag, har gått ned fra 82 til 78 prosent. De som betaler, betaler altså desto mer. I 2002 betalte samværsforeldrene, inkludert dem som ingenting betalte, ca. 20 800 kroner, i 2004 22 100 kroner. Gjennomsnittet for dem som faktisk betalte bidrag, økte fra ca. 25 500 kro-

ner i 2002 til 28 400 kroner i 2004. I 2002-tallene har vi korrigert for skatt. Beløpene er omregnet til 2004-kroner (Lyngstad 2007b).

Det er flere omsorgsforeldre som mottar barnebidrag enn det er samværsforeldre som betaler. Forklaringen på det er at trykdeetaten forskotterer bidraget i de tilfellene hvor samværsforelder ikke kan eller vil betale, og i de tilfellene hvor bidraget ennå ikke er fastsatt. Blant omsorgsforeldrene var det også færre som mottok barnebidrag i 2004 (83 prosent) enn i 2002 (86 prosent). Gjennomsnittlig mottatt bidrag for alle samværsforeldre økte fra 21 400 2004-kroner i 2002 til 22 100 kroner i 2004.

I de tilfellene hvor barna var registrert bosatt hos mor, dvs. for samværsfedrene og omsorgsmødrene, økte bidraget noe mer enn for samværsforeldre og omsorgsforeldre totalt. Det skyldes at gjennomsnittlig bidrag ble redusert fra 2002 til 2004 i de tilfellene hvor barna var registrert bosatt hos far, dvs. for omsorgsfedrene og samværs mødrene. Mens for eksempel gjennomsnittsbidraget som samværsfedrene betalte, økte fra 22 600 2004-kroner i 2002 til 25 000 kroner i 2004, ble samværs mødrenes gjennomsnittsbidrag redusert fra 5 800 2004-kroner i 2002 til 4 300 kroner i 2004.

Tabell 4. Andel som betaler barnebidrag og bidragets størrelse blant samværsforeldre og andel som mottar bidrag og bidragets størrelse blant omsorgsforeldre. 2002 og 2004. Prosent og 2004-kroner¹

	Andel med bidrag		Bidragets størrelse				Antall personer			
			Gjennomsnitt for dem med bidrag. Kroner		Gjennomsnitt for alle. Kroner		Med bidrag		Alle (N) ²	
			2002	2004	2002	2004	2002	2004	2002	2004
Alle samværsforeldre	82	78	24 800	28 400	20 800	22 100	874	1 008	1 046	1 264
Fedre	87	85	25 300	29 300	22 600	25 000	829	961	941	1 110
Mødre	39	31	14 600	14 000	5 800	4 300	45	47	105	154
Alle omsorgsforeldre	86	83	24 800	26 700	21 400	22 100	1 106	1 192	1 260	1 411
Fedre	57	43	16 100	15 500	9 100	6 600	81	73	139	174
Mødre	90	89	25 700	27 600	23 100	24 700	1 025	1 119	1 121	1 237

¹ Bidraget er korrigert for skatt i 2002. ² Uoppgift er holdt utenfor.

Det at de to minste foreldregruppene, omsorgsfedrene og samværs mødrene, har fått redusert gjennomsnittsbidraget, mens det har økt for de to store, skyldes bl.a. at samværs mødrene har langt mer samvær med barna sine enn samværs fedrene har. I 2002 betydde ikke dette noe for beregningen av barnebidraget, men i 2004 var de nye bidragsreglene trådt i kraft og samværsforeldrene fikk fratrukket i bidraget alt etter hvor mye de var sammen med barnet. Siden samværs mødrene hadde mer samvær enn samværs fedrene, fikk de også størst reduksjon i bidraget. En annen medvirkende årsak er at det var færre samværs mødre som betalte bidrag i 2004 enn i 2002, 31 mot 39 prosent, og færre omsorgsfedre som mottok, 43 mot 57 prosent (Lyngstad 2007b), noe som kan ha sammenheng med at andelen med delt bosted har økt (Kitterød 2005).

Det at bidraget har økt for de to store foreldregruppene, samværs fedrene og omsorgsmødrene, trenger ikke å bety at økningen skyldes de endrede bidragsreglene. Det kan like gjerne skyldes økte inntekter. I løpende priser økte gjennomsnittlig betalt bidrag for alle samværs fedre med ca. 14 prosent fra 2002 til 2004. I samme periode økte samværs fedrenes gjennomsnittlige inntekt etter skatt med 18 prosent. Mye av økningen i samværs fedrenes gjennomsnittsinntekt skyldes imidlertid økte kapitalinntekter hos et lite mindretall (se avsnitt 3.4.1). Dersom vi holder disse utenfor når vi beregner gjennomsnittsinntekten, økte den bare med vel 7 prosent fra 2002 til 2004. I avsnitt 3.4.5 skal vi se nærmere på hva endringene i barnebidraget har betydd for inntektsfordelingen mellom de ulike foreldregruppene.

Først skal vi imidlertid redegjøre for hvilke samværs fedre og omsorgsmødre som har fått økt barnebidrag og hvem som har fått det redusert. De to minste foreldregruppene, samværs mødrene og omsorgsfedrene, er for små til at vi kan

dele dem opp og gi tilsvarende tall for dem. Det vil hefte for stor usikkerhet ved tallene.

3.3.4. Fedre uten samvær betaler høyere barnebidrag

De bivariate analysene viser at det først og fremst er fedre uten regelmessig samvær som har fått økt bidrag. Samværsfedrene som i 2002 svarte at de ikke var sammen med barnet/barna siste måned, betalte i gjennomsnitt knapt 20 000 kroner i barnebidrag, mens de som svarte det samme i 2004, betalte vel 30 000 kroner. Blant samværsfedrene med høyest månedlig samvær gikk betalt bidrag noe ned, fra vel 18 000 kroner i gjennomsnitt i 2002 til vel 14 000 kroner i 2004. Derimot gikk mottatt bidrag noe opp blant mødrene til barna som hadde mest samvær med faren. Denne inkonsistensen mellom utviklingen i betalt og mottatt bidrag blant dem med mest samvær, har sammenheng med at mødrene og fedrene gir ulike svar på hvor mye fedrene er sammen med barna. Far oppgir gjerne mer samvær enn mor gjør (Kitterød 2004b). Det var derfor over dobbelt så mange fedre som mødre som i 2004 plasserte far i gruppen med mest samvær, dvs. minst 13 dager samvær siste måned (Lyngstad 2007b: 33). I de multivariate analysene hvor vi begrenser oss til å analysere de tilfellene hvor begge foreldrene har svart, har vi unngått dette problemet ved å beregne et gjennomsnitt av fars og mors svar.

Gjennomsnittlig betalt bidrag økte noe blant samværsfedre med inntekter under 200 000 kroner, mens det var lite eller ingen endring blant dem med høyere inntekter enn dette. Blant omsorgsmødrene økte mottatt bidrag blant dem med de laveste inntektene, mens det gikk ned blant dem med høyest inntekt. Størrelsen på bidraget fastsettes, etter de nye reglene, ikke lenger først og fremst etter størrelsen på fars inntekt, men etter hvor stor fars inntekt er sammenlignet med mors inntekt.

I de tilfellene hvor både mor og far har høy inntekt, det vil si inntekt etter skatt på 225 000 kroner eller mer, var gjennomsnittlig barnebidrag i 2004 omtrent det samme som gjennomsnittsbidraget i 2002. I de tilfellene hvor far har høy inntekt og mor har lav inntekt (under 225 000 kroner), økte gjennomsnittlig betalt bidrag med ca. 5 000 kroner fra 2002 til 2004. I de omvendte tilfellene, der far har lav inntekt og mor har høy inntekt ble gjennomsnittsbidraget redusert fra 2002 til 2004, og der hvor begge har lav inntekt, har gjennomsnittsbidraget økt. Endringene i mottatt bidrag for omsorgsmødre fulgte det samme mønsteret.

Tabell 5. Betalt og mottatt barnebidrag etter ulike kombinasjoner av fars og mors inntekt etter skatt. Gjennomsnittlig bidrag i 2004-kroner og fordeling i prosent. Samværsfedre og omsorgsmødre. 2002 og 2004¹

	Begge lav		Far lav, mor høy		Far høy, mor lav		Begge høy	
	2002	2004	2002	2004	2002	2004	2002	2004
Betalt bidrag								
Gjennomsnitt	19 000	20 100	19 800	17 500	24 500	29 700	30 900	30 200
0	11	10	10	18	8	8	10	13
Under 20 000 kr	31	51	28	49	13	21	6	20
20 000 - 29 999 kr	30	19	27	15	29	29	22	21
30 000 - 39 999 kr	8	9	18	9	22	22	19	18
40 000 kr +	20	11	16	8	28	21	44	27
Alle	100	100	100	100	100	100	100	100
Mottatt bidrag								
Gjennomsnitt	19 400	21 500	24 700	21 800	26 500	27 700	28 600	28 300
0	9	4	6	8	8	8	12	13
Under 20 000 kr	44	50	26	49	21	27	11	21
20 000 - 29 999 kr	27	28	29	20	26	28	26	26
30 000 - 39 999 kr	6	17	16	8	20	17	20	15
40 000 kr +	14	19	23	15	25	19	32	25
Alle	100	100	100	100	100	100	100	100
Antall	125	135	137	157	183	228	226	362

¹ Inntekt er beregnet før mottatt eller betalt bidrag begge år og bidraget er korrigert for skatt i 2002. Lav inntekt = inntekt under 225 000 kroner, høy inntekt = inntekt lik eller høyere enn 225 000 kroner.

3.3.5. Negativ effekt på bidragsnivået av fars samvær og mors inntekt i 2004

De endringene vi fant i de bivariate analysene for fordelingen av betalt barnebidrag etter foreldrenes inntekt, og omfanget av samværsforelderens kontakt med barnet/barna, stemmer nokså bra overens med hva vi ventet å finne etter innføringen av de nye beregningsreglene for barnebidrag, kanskje med unntak av at samværsfedre med lav inntekt har fått noe høyere bidrag i 2004 enn i 2002. For å undersøke om disse endringene bunner i endringer i sammensetningen av de to foreldregruppene, eller gjenspeiler en reell endring i bidragsnivået, gjennomførte vi også multivariate analyser (regresjonsanalyser). Vi undersøkte om begge foreldrenes inntekt og fedrenes samvær har signifikant effekt på betalt barnebidrag også etter at det er kontrollert for antall barn i bidragsrelasjonen, tid siden brudd, om foreldrene har nye biologiske barn og en rekke andre faktorer som kan ha betydning for størrelsen på bidraget.⁵

Regresjonsanalysene bekreftet langt på veg de bivariate analysene. Effekten av fars samvær med barnet/barna på bidragets størrelse har blitt større fra 2002 til 2004. Samtidig har omsorgsforelders inntekt fått en effekt på bidragets størrelse i 2004 som den ikke hadde i 2002. Begge effektene er negative og i tråd med hva vi måtte forvente med de nye bidragsreglene som ble innført i 2003. Effekten av fars månedlige samvær på betalt bidrag økte sterkt fra 2002 til 2004. I 2002 betalte fedrene med det høyeste månedlige samværet nesten 10 000 kroner mindre i bidrag enn dem uten månedlig samvær. I 2004 betalte de vel 21 000 kroner mindre i bidrag enn dem uten samvær. Da hadde også fedre med 9-12 dager samvær siste måned vel 7 000 kroner lavere bidrag enn dem uten samvær. I 2002 var det ingen signifikant forskjell mellom disse to gruppene (Lyngstad 2007b).

Effekten av fars inntekt på betalt barnebidrag var omtrent den samme i 2002 og i 2004, kanskje noe lavere i 2004. Begge årene betalte samværsfedre med inntekt på 300 000 kroner eller mer om lag 20 000 kroner mer i bidrag enn dem med inntekt under 150 000 kroner. Effekten av mors inntekt på betalt bidrag var positiv i 2002, men negativ i 2004. I 2002 var det de som betaler bidrag til mødre med fra 200 000 til 300 000 kroner i inntekt, som betalte mest. I de tilfellene hvor mødrene hadde høyere inntekt enn dette, betalte ikke fedrene høyere bidrag enn i de tilfellene hvor mødrene hadde inntekt under 150 000 kroner. I 2004 var bidraget lavest når mora hadde høyest inntekt, høyest når mors inntekt var lavest.

3.3.6. Redusert sannsynlighet for å motta bidrag når mors inntekt er høy

De bivariate analysene viste at det først og fremst er samværsfedre med lav inntekt eller mye samvær som ikke betaler barnebidrag (Lyngstad 2007b). I den første gruppen er det trolig en del som ikke betaler fordi de ikke kan. I den andre gruppen er det trolig en del som praktiserer en ordning med delt bosted, og som har avtalt med mora at det derfor ikke skal betales bidrag. De logistiske regresjonsanalysene bekreftet dette inntrykket og viste at det særlig er fedre i den laveste inntektsgruppen (under 150 000 kr) som skiller seg ut med en langt lavere sannsynlighet for å ha betalt bidrag enn fedre i høyere inntektsgrupper. Dette gjaldt både i 2002 og i 2004, men effekten av inntekten på om samværsforelderens betaler bidrag eller ikke, var noe mindre i 2004 enn i 2002. Både i 2002 og i 2004 hadde de med høyt samvær lavere sjanse for å betale bidrag enn dem med mindre samvær. I 2002 hadde samværsfedrene med mest samvær halvparten så stor sjanse for å betale bidrag som dem uten samvær, to år senere bare 15 prosent så stor sjanse.

⁵ I de mest omfattende multivariate analysene av betalt barnebidrag nyttet man følgende uavhengige variable: fars og mors inntekt, fars samvær siste måned, fars utdanning, antall barn i bidragsrelasjonen, yngste barns alder, samlivsstatus ved brudd, tid siden samlivsbrudd, fars samlivsstatus nå, felles barn med ny partner, ny partner har særkullsbarn, ny partner har barn på besøk og reisetid mellom far og barn.

Ellers viste de bivariate analysene at andelen som ikke mottok bidrag i 2002 var noe høyere blant mødrene med de høyeste inntektene enn blant dem med lavere inntekter. Den logistiske regresjonsanalysen viser imidlertid at denne effekten av mors inntekt blir borte når vi tar hensyn til fars månedlige samvær med barnet/barna og en rekke andre forhold som kan tenkes å påvirke sannsynligheten for at mor mottar barnebidrag. I 2004 hadde imidlertid omsorgsmødre med inntekt etter skatt over 200 000 kroner klart lavere sannsynlighet for å motta bidrag enn dem med inntekter under 200 000 kroner.

3.3.7. I 2004 betalte mange fortsatt bidrag etter gamle regler

Da de nye reglene for beregning av barnebidrag trådte i kraft høsten 2003, ble alle nye saker som trygdeetaten fikk til behandling, behandlet etter de nye reglene. De foreldrene som hadde fått fastsatt bidraget etter de gamle reglene, kunne be om å få det omregnet etter de nye reglene. Mange gjorde det, men per januar 2006 fikk fortsatt bare 63 prosent av barna i det offentlige systemet bidrag etter det nye regelverket. Andelen øker, og barnebidrag fastsatt etter det gamle regelverket vil om noen år være unntaket. Hvor mange av dem som har inngått privat avtale om bidrag, som har beregnet bidraget etter de nye reglene, vet vi ikke.

De nye bidragsreglene trådte altså i kraft høsten 2003, og de to undersøkelsene som diskuteres i denne rapporten, ble gjennomført henholdsvis ett år før, og ett år etter at reformen ble innført. Reformen innebar ganske store endringer i reglene for beregning av bidrag, og mange foreldre har utvilsomt tatt de nye beregningsreglene i bruk. Likevel er to år en forholdsvis kort periode når det gjelder å studere endringer i foreldres tilpasninger. Det vil trolig ta noe lengre tid før virkningene av reformen på om det betales barnebidrag og hvor mye bidrag det betales, slår fullt ut.

På den andre siden kan det også se ut til at en del av foreldrene har foregrepet reformen og tatt den på forskudd. Det kan for eksempel se ut til at i de tilfellene hvor barna bodde omtrent like mye hos hver av foreldrene, tok foreldrene allerede før bidragsreformen hensyn til kostnadene ved samvær når bidraget ble fastsatt, mens andre grupper med mye samvær først begynte å ta hensyn til samværet i bidragsfastsettelsen etter at de nye beregningsreglene var trådt i kraft.

3.4. Inntekt og økonomisk velferd

Det diskuteres ofte hvem som er de økonomiske vinnerne og taperne etter et samlivsbrudd. Både samværs- og omsorgsforeldre hevder tidvis at de kommer dårligere ut enn sine tidligere partnere. I den første delen av dette avsnittet sammenlignes inntekt og økonomisk velferd blant grupper av omsorgs- og samværsforeldre. Vi benytter tre inntektsmål som på hver sin måte gir et bilde av foreldrenes økonomiske situasjon:

- Inntekt etter skatt
- Barnejustert inntekt
- Ekvivalentinntekt

Analysen på parnivå gir et mer nyansert bilde og kan dessuten være mer relevante i mange sammenhenger. Foreldre som lever atskilt sammenligner seg gjerne med sin tidligere partner, og ikke med gjennomsnittet av samværs- eller omsorgsforeldre. I den siste delen av avsnitt 3.4 vises derfor inntektsforskjeller mellom partene i ett og samme foreldrepar og mellom grupper av foreldrepar. Vi benytter de samme inntektsbegrepene som når vi sammenlikner grupper av foreldre.

3.4.1. Fordeling av inntekt etter skatt

Inntekt etter skatt omfatter summen av den enkeltes lønnsinntekt og netto næringsinntekt, kapitalinntekt, og diverse overføringer. Til fratrukk kommer utlignet skatt og negative overføringer. Barnebidraget er trukket fra samværsforeldrenes inntekt

og lagt til omsorgsforeldrenes inntekt. Inntekt etter skatt kan sies å vise hvor store økonomiske ressurser hver enkelt forelder har kontroll over.

I 2002 hadde samværsfedrene vel 10 000 kroner *lavere* gjennomsnittlig inntekt etter skatt enn omsorgsmødrene, mens de i 2004 hadde over 20 000 kroner *høyere* inntekt etter skatt enn dem. Samværsødrene hadde i 2002 vel 50 000 kroner *lavere* gjennomsnittlig inntekt etter skatt enn omsorgsfedrene. I 2004 var forskjellen blitt nesten 100 000 kroner.

Grunnen til at de to fedregruppene hadde en sterkere vekst i inntekt etter skatt enn mødregruppene var at de hadde en sterkere vekst i yrkesinntekt og kapitalinntekt enn dem. Kapitalinntektene er ekstremt skjevfordelte. Det er bare et lite mindretall som har opplevd sterk vekst i dem. I tillegg er aksjeutbyttet, som er en viktig del av kapitalinntektene, ekstremt følsomt for endringer i skattereglene. Det er grunn til å tro at skattmessige tilpasninger har betydd en god del for den sterke veksten i fedrenes gjennomsnittlige inntekt etter skatt i den perioden vi her undersøker (2002-2004) (Lyngstad 2008; jf. Statistisk sentralbyrå 2008a).

**Tabell 6. Fordeling av inntekt etter skatt blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs-
mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner**

	Inntekt etter skatt						Gjennomsnitt	Antall (N) ¹
	Alle	Under 160 000 kr	160 000-189 999 kr	190 000-239 999 kr	240 000-289 999 kr	290 000 kr og over		
Alle								
2002	100	15	12	29	23	20	236 300	2 306
2004	100	14	11	23	25	27	271 200	2 675
Samværsfedre								
2002	100	19	15	29	18	18	230 600	941
2004	100	19	12	24	20	25	279 900	1 110
Omsorgsmødre								
2002	100	11	10	30	28	21	242 100	1 121
2004	100	9	10	22	31	29	257 100	1 237
Samværsmødre								
2002	100	17	22	24	20	16	223 900	105
2004	100	11	14	32	26	17	238 700	154
Omsorgsfedre								
2002	100	8	0	24	28	39	286 400	139
2004	100	3	3	14	29	51	335 800	174

¹ Uoppgitt er holdt utenfor.

Gjennomsnittsinntekten er følsom for enkeltobservasjoner med svært høye positive eller negative verdier. Dersom vi holder dem med kapitalinntekt som hovedinntektskilde og dem med negativ næringsinntekt utenfor, blir samværsfedrenes gjennomsnittlige inntekt etter skatt lavere enn omsorgsmødrenes både i 2002 og i 2004 (Lyngstad 2008). Tabell 6 viser ellers at fordelingen av inntekt etter skatt mellom samværsfedre og omsorgsmødre var nokså lik i 2004 og i 2002. Både i 2002 og i 2004 var det en noe høyere andel av omsorgsmødrene enn av samværsfedrene som hadde høy inntekt etter skatt (over 290 000 kroner), og en høyere andel av samværsfedrene enn av omsorgsmødrene hadde lav inntekt etter skatt (under 160 000 kroner). Dette til tross for at samværsfedrene, som nevnt, hadde høyere gjennomsnittsinntekt enn omsorgsmødrene i 2004, men lavere i 2002. Offentlige overføringer og barnebidrag gjør at omsorgsmødrene oftere enn samværsfedrene har høy inntekt etter skatt og sjeldnere lav inntekt etter skatt selv om samværsfedrene tjener mer enn dem.

Mange av samværsfedrene uten arbeid har fortsatt lav inntekt

Enten vi deler samværsfedrene og omsorgsmødrene i grupper etter forelderens alder, utdanning, yrkesaktivitet, arbeidstid eller hovedinntektskilde, har omsorgsmødrene høyere inntekt etter skatt enn samværsfedrene. Andelen samværsfedre med høy inntekt etter skatt er lavere, og andelen med lav inntekt er høyere enn for omsorgsmødrene i de tilsvarende gruppene. I den grad det har skjedd endringer i

fordelingen mellom samværsfedrene og omsorgsmødrene fra 2002 til 2004, er forskjellene i de fleste tilfellene blitt større. Blant de foreldrene som ikke var i arbeid, var inntektsforskjellen mellom samværsfedre og omsorgsmødre spesielt stor, og den økte fra 2002 til 2004 ved at andelen samværsfedre med lav inntekt i denne gruppen lå fast på 60 prosent, mens andelen omsorgsmødre med lav inntekt i den tilsvarende gruppen ble redusert fra 26 til 18 prosent.

Størst inntektsforskjell når barna er mange

Fedre med små barn har lav inntekt, mødre med mange barn har høy. Mødrene nyter i større grad enn fedrene godt av overføringer, og overføringenes betydning for omsorgsmødrenes inntekter bidrar til at forskjellen i inntekt etter skatt mellom omsorgsmødre og samværsfedre er størst når det er mange barn i foreldre-relasjonen. Både i 2002 og i 2004 var andelen med høy inntekt en god del høyere blant omsorgsmødrene med mange barn enn blant samværsfedre med mange barn.

Samværsfedre med delt daglig omsorg og/eller mye samvær har høy inntekt

Det er noen få unntak fra det generelle bildet om at omsorgsmødrene har høyere inntekt etter skatt enn samværsfedrene. Når barnet har delt bosted, er samværsfedrenes inntekt langt høyere enn omsorgsmødrenes, både i 2002 og i 2004. (Selv om barnet har delt bosted, kan det bare være registrert bosatt på én adresse. Når barnet er registrert bosatt hos mor, defineres mor som omsorgsforelder og far som samværsforelder. I motsatt fall er far omsorgsforelder og mor samværsforelder). Samværsfedre som praktiserer delt bosted for barna, har langt høyere inntekt etter skatt enn samværsfedre som ikke gjør det. Den samme forskjellen finner vi mellom fedre med mye samvær med barna og dem uten samvær. Derimot er det liten eller ingen forskjell mellom inntektene til de mødrene som praktiserer delt bosted og de som ikke gjør det, og mellom mødrene i de tilfellene far har mye samvær med barna og i de tilfellene det ikke er noe samvær.

Hva betyr nytt samliv?

Et annet unntak fra det generelle bildet gjelder samværsfedre og omsorgsmødre som har inngått nytt samliv og i mange tilfelle også påtatt seg nye omsorgsforpliktelser. Blant dem som fortsatt er enslige, hadde flere omsorgsmødre enn samværsfedre høy inntekt etter skatt, blant de gifte var det tvert imot flest samværsfedre som hadde høy inntekt. Tilsvarende hadde omsorgsmødre uten andre barn i husholdningen høyere inntekt enn samværsfedre uten andre barn i husholdningen, mens det blant dem som hadde andre barn i husholdningen, var samværsfedrene som hadde høyest inntekt. Enslige omsorgsmødre hadde høyere inntekt etter skatt enn gifte omsorgsmødre, mens gifte samværsfedre hadde høyere inntekt enn enslige samværsfedre. Dette gjaldt både i 2002 og i 2004 (Lyngstad 2008).

Dette ulike mønsteret for samværsfedre og omsorgsmødre antas å ha sammenheng med en tilpasning til forsørgerrollen for samværsfedrenes vedkommende og tilpasning til omsorgsrollen fra omsorgsmødrenes side. I noen grad er det nok fortsatt slik at når menn gifter seg, blir de forsørgere; når kvinner gifter seg, blir de delvis forsørget. Men vi kan heller ikke se bort fra at det for samværsfedrenes vedkommende, kan være en seleksjonseffekt. Samværsfedre med høye inntekter vil lettere kunne etablere seg på nytt enn samværsfedre med lave inntekter.

3.4.2. Fordeling av barnejustert inntekt

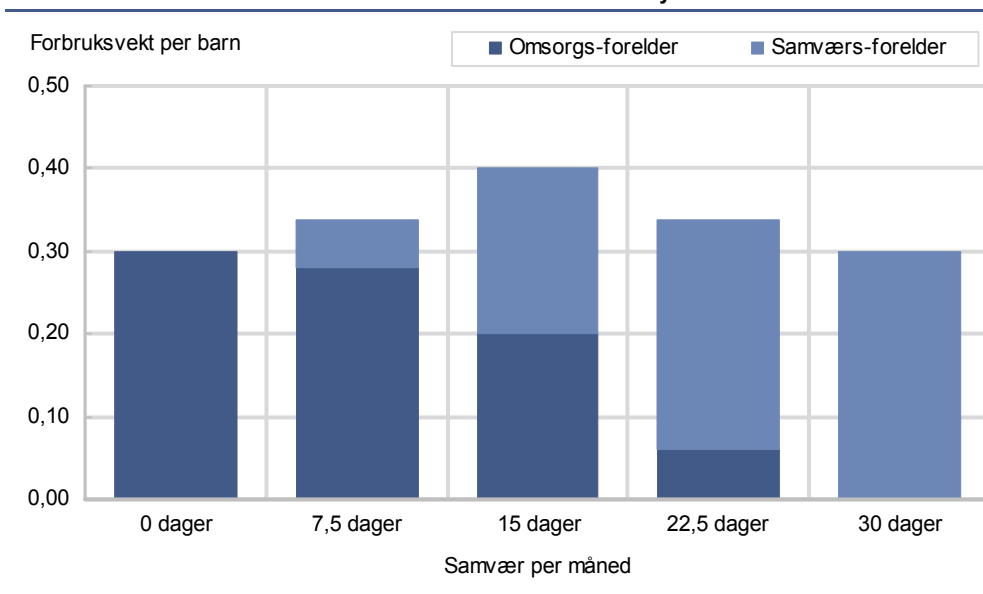
Barnejustert inntekt er inntekt etter skatt, korrigert for de direkte utgiftene som hver av foreldrene antas å ha for felles barn. Dette er først og fremst utgifter knyttet til samvær med barna. Samværsforelderens samvær med barna kan gi besparelser for omsorgsforeldrene som ellers i stor grad har den daglige omsorgen for barna og utgifter som følger med dette.

Vi antar at kostnaden ved barnet er noe større når barnet bor like mye hos hver (forbruksvekt=0,4) enn når det hovedsakelig eller utelukkende bor hos den ene forelderen ($0,4 > \text{forbruksvekt} \geq 0,3$), og vi antar at hver av foreldrenes utgift per barn varierer med omfanget av tiden vedkommende forelder er sammen med barnet. Figur 7.1 viser hvordan den samlede barnekostnaden og hver av foreldrenes

andel av den samlede barnekostnaden varierer med samværsforelders samvær med barnet.

Vi ser at når samværsforelder har barnet halvparten av tiden (15 dager per måned), er kostnadene ved barnet likt fordelt mellom foreldrene, i den forstand at barnets forbruksvekt er likt fordelt mellom foreldrene, dvs. at hver av dem forutsettes å ha utgifter tilsvarende en vekt på 0,2. Men dette betyr ikke at foreldrenes utgifter til barnet er de samme målt i kroner. Det vil de bare være dersom foreldrene har nøyaktig lik inntekt. Dersom den ene har høyere inntekt enn den andre, forutsetter bruk av ekvivalensskala at den som har høyest inntekt i dette tilfellet, også bruker mest penger på barnet. For en nærmere beskrivelse av de forutsetningene som er lagt til grunn ved beregning av barnekostnaden se Lyngstad, Kjeldstad og Nymoen (2005).

Figur 1. Samlet barnekostnad og hver av foreldrenes andel av samlet barnekostnad etter samværsforelders samvær med barnet. Kostnad uttrykt som forbruksvekt

Barnekostnadene er viktige for fordelingen: samværsfedrene har høyere barnejustert inntekt enn omsorgsmødrene

Når vi tar hensyn til kostnadene ved barn og går over fra inntekt etter skatt til barnejustert inntekt, finner vi at omsorgsmødrene kommer dårligere ut enn samværsfedrene. Én av tre omsorgsmødre (31 prosent) hadde i 2004 en barnejustert inntekt under 160 000 kroner, noe færre samværsfedre (27 prosent). Bare 3 prosent av omsorgsmødrene hadde en barnejustert inntekt på minst 290 000 kroner. 16 prosent av samværsfedrene hadde så høy inntekt.

Tabell 7. Fordeling av barnejustert inntekt¹ blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs- mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner

	Barnejustert inntekt						Gjennomsnitt	Antall (N) ²
	Alle	Under 160 000 kr	160 000 kr - 189 999 kr	190 000 kr - 239 999 kr	240 000 kr - 289 999 kr	290 000 kr og over		
Alle 2002	100	34	22	26	11	7	190 300	2 295
2004	100	29	20	30	12	10	215 300	2 663
Samværsfedre								
2002	100	30	19	26	14	11	205 900	940
2004	100	27	17	26	13	16	242 800	1 103
Omsorgsmødre								
2002	100	41	26	25	6	3	174 400	1 113
2004	100	31	24	32	11	3	187 200	1 233
Samværs- mødre								
2002	100	34	24	26	9	7	187 000	104
2004	100	35	16	35	7	6	187 600	154
Omsorgsfedre								
2002	100	26	20	31	15	8	205 400	138
2004	100	17	15	33	17	18	248 700	173

¹ Korrigeret for kostnader ved barn. ² Uoppgitt er holdt utenfor.

Dette bildet bekreftes ytterligere når vi deler foreldrene opp i undergrupper og sammenlikner samværsfedres og omsorgsmødres barnejusterte inntekt i hver undergruppe. Uansett om vi benytter kjennetegn ved foreldrene selv, kjennetegn ved foreldre- (bidrags-) relasjonen eller kjennetegn ved partenes nåværende samlivsstatus og forsørgelsesforpliktelser, har samværsfedrene høyere barnejustert inntekt enn omsorgsmødrene. Unntaket fra dette mønsteret er at yrkespassive omsorgsmødre har lavere andel med barnejustert inntekt under 160 000 kroner enn yrkespassive samværsfedre, og at omsorgsmødre med overføringer som hovedinntektskilde har lavere andel med barnejustert inntekt under 160 000 kroner enn samværsfedrene i samme situasjon.

Omsorgsmødre med flere barn har lav barnejustert inntekt

Omsorgsmødrenes kostnader ved barna øker med antall barn og reduseres med omfanget av samvær mellom samværsforelderen og barna. Samværsforeldrenes kostnader øker med omfanget av samvær og med antall barn. Det er derfor naturlig at overgangen fra inntekt etter skatt til barnejustert inntekt først og fremst får konsekvenser for inntektsfordelingen mellom grupper av samværsfedre og mellom grupper av omsorgsmødre fordelt etter antall barn og etter omfanget av samværet. Mens omsorgsmødre med bare ett barn i bidragsrelasjonen hadde lavere inntekt etter skatt enn dem med to barn, og disse igjen hadde lavere inntekt etter skatt enn dem med tre eller flere barn, blir forholdet snudd på hodet når vi tar hensyn til kostnadene ved barna og beregner barnejustert inntekt. Da er det de med ett barn som har høyest inntekt, fulgt av dem med to barn og dem med tre eller flere barn.

Barnekostnadene utjevner inntektsforskjellene mellom samværsfedre med mye og lite samvær

Samværsfedre som er mye sammen med barna sine, har høyere inntekt etter skatt enn dem med lite eller ikke noe samvær. Men barnekostnadene øker med omfanget av samværet og bidrar dermed til å utjevne inntektsforskjellene mellom dem med lite og dem med mye samvær. Mens andelen samværsfedre med høy inntekt etter skatt var lavest blant dem uten samvær og høyest blant dem med mest samvær, var andelen med høy barnejustert inntekt lavest blant fedrene med mest samvær.

Små endringer fra 2002 til 2004

På samme måte som fordelingen av inntekt etter skatt er også fordelingen av barnejustert inntekt mellom samværsfedre og omsorgsmødre i 2004 nokså lik den samme fordelingen i 2002. Blant samværsfedrene ble det større forskjeller mellom en del grupper: mellom de yngste og de eldste, mellom dem med lav utdanning og dem med høy, mellom dem med kort tid siden bruddet og dem med lengre tid, mellom dem uten og dem med andre barn enn bidragsbarna, og sist, men ikke minst viktig, mellom dem uten jevnlig samvær og dem med mye samvær.

I den grad det fant sted endringer i fordelingen av barnejustert inntekt blant omsorgsmødrene fra 2002 til 2004, skjedde det en utjevning mellom de samme gruppene (Lyngstad 2008).

3.4.3. Fordeling av ekvivalentinntekt

Ekvivalentinntekt er husholdningsinntekt etter skatt, men korrigeret for de direkte utgiftene som hver av foreldrene antas å ha for felles barn, samt for husholdningens størrelse og sammensetning. Inntektene til alle personer i nåværende husholdning summeres og divideres med en faktor, en forbruksvekt, som avhenger av husholdningens størrelse og sammensetning. Deretter korrigerer vi for utgifter eller besparelser som følge av samværsforelderens samvær med sine barn (se avsnitt 3.4.2). Med denne indikatoren ønsker vi å måle den enkeltes samlede økonomiske velferd, når man tar hensyn, ikke bare til forpliktelser overfor egne barn i den brutte foreldrerelasjonen, men også til eventuelle andre omsorgs- og forsørgelsesforpliktelser og andre husholdningsmedlemmers inntekter.

Vi benytter den såkalte EU-skalaen som gir vekten 1,0 til den første voksne i husholdningen, vekten 0,5 til øvrige voksne og vekten 0,3 til hvert av barna. Ved bruk av EU-skalaen vil for eksempel en husholdning bestående av to voksne og to barn måtte ha en inntekt som er 2,1 ganger større enn en enslig ($1,0+0,5+0,3+0,3$) for å ha samme velferdsnivå som den enslige.

Liten forskjell i økonomisk velferd mellom samværsfedre og omsorgsmødre

Omsorgsmødrene har, som nevnt, høyere inntekt etter skatt enn samværsfedrene. De har altså mer egne penger til disposisjon for seg og barna enn samværsfedrene selv om samværsfedrene tjener bedre enn dem, dvs. har høyere yrkesinntekt og kapitalinntekt enn dem. Omsorgsmødrene kommer derimot dårligere ut økonomisk enn samværsfedrene når vi tar hensyn til at omsorgsmødrene også har, og samværsfedrene kan ha, utgifter til deres felles barn, dvs. at samværsfedrene har høyere barnejustert inntekt enn omsorgsmødrene. Dersom vi i tillegg tar hensyn til husholdningenes samlede inntekt og forsørgelsesbyrde, kommer samværsfedre og omsorgsmødre mer likt ut. Noe flere samværsfedre enn omsorgsmødre hadde høy ekvivalentinntekt i 2004, og noe flere samværsfedre enn omsorgsmødre hadde lav ekvivalentinntekt.

Tabell 8. Fordeling av ekvivalentinntekt¹ blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs- mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner

	Ekvivalentinntekt						Gjennomsnitt	Antall (N) ²
	Alle	Under 160 000 kr	160 000-189 999 kr	190 000-239 999 kr	240 000-289 999 kr	290 000 kr og over		
Alle								
2002	100	28	21	26	15	10	207 000	2 295
2004	100	21	17	32	16	14	227 900	2 663
Samværsfedre								
2002	100	28	18	24	18	11	207 800	940
2004	100	24	15	28	16	17	239 000	1 103
Omsorgsmødre								
2002	100	28	24	27	12	9	207 000	1 113
2004	100	18	20	36	15	10	215 300	1 233
Samværs- mødre								
2002	100	31	22	30	10	7	191 300	104
2004	100	34	14	27	10	14	210 400	154
Omsorgs- fedre								
2002	100	23	16	36	17	8	211 000	138
2004	100	14	14	26	22	24	254 800	173

¹ Husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skalaen). Korrigeret for kostnader og besparelser ved barns besøk hos samværsforelder. ² Uoppgjitt er holdt utenfor.

Mens andelen samværsfedre og andelen omsorgsmødre med lav ekvivalentinntekt var den samme i 2002, er situasjonen endret i 2004. Da var andelen samværsfedre med lav inntekt høyere enn andelen omsorgsmødre med lav inntekt. Mens sam-

værfsfedrenes gjennomsnittlige ekvivalentinntekt økte sterkt fra 2002 til 2004 fordi et lite mindretall fikk sterkt økte kapitalinntekter, har hver fjerde samværsfar ekvivalentinntekt under 160 000 kroner i 2004, bare 4 prosentpoeng mindre enn i 2002. Blant omsorgsmødrene var det en langt mer beskjeden vekst i gjennomsnittlig ekvivalentinntekt fra 2002 til 2004, men en betydelig reduksjon i andelen med ekvivalentinntekt under 160 000 kroner (10 prosentpoeng).

Det er mer usikkert om andelen samværsfedre med høye inntekter har økt, slik tabell 8 tyder på. På grunn av endringer i datainnsamlingsmetoden fra 2002 til 2004 har vi måttet beregne ekvivalentinntekten på en litt annen måte i 2004-undersøkelsen enn i 2002-undersøkelsen. Hvis vi regner om 2002-tallene ved hjelp av 2004-metoden, blir det i de fleste tilfelle ingen vesentlige endringer i 2002-tallene, men andelen samværsfedre med høy ekvivalentinntekt blir noe høyere i 2002 enn tabell 8 tyder på, og økningen fra 2002 til 2004 blir borte (Lyngstad 2008).

Nye partnere, nye omsorgforpliktelser

Analysen av fordelingen av inntekt etter skatt og barnejustert inntekt, viste at enslige omsorgsmødre har høyere inntekt enn samboerne og de gifte. Blant samværsfedrene er det motsatt. Gifte og samboende samværsfedre har høyere inntekt enn de enslige. Både blant enslige, samboende og gifte hadde samværsfedrene høyere barnejustert inntekt enn omsorgsmødrene. Dette bildet endres betydelig når vi tar hensyn til andre husholdningsmedlemmers inntekt og forbruk og beregner ekvivalentinntekten. Samboende og gifte omsorgsmødre forbedrer sin posisjon. De to gruppene hadde i gjennomsnitt 60 000 (samboerne) - 80 000 kroner (de gifte) høyere ekvivalentinntekt enn barnejustert inntekt i 2004, mens enslige og samboende samværsfedre hadde høyere ekvivalentinntekt enn de tilsvarende gruppene av omsorgsmødre. Derimot hadde gifte samværsfedre og omsorgsmødre omtrent like høy gjennomsnittlig ekvivalentinntekt i 2004. Det var likevel flere samværsfedre enn omsorgsmødre som hadde høy ekvivalentinntekt.

Samværsfedre uten arbeid kommer dårlig ut

Yrkespassive omsorgsmødre hadde i 2004 omtrent like høy gjennomsnittlig barnejustert inntekt som yrkespassive samværsfedre, yrkesaktive omsorgsmødre lavere enn yrkesaktive samværsfedre med omtrent samme arbeidstid. Når vi tar utgangspunkt i ekvivalentinntekten, endrer dette bildet seg. Yrkesaktive samværsfedre har fortsatt høyere gjennomsnittlig ekvivalentinntekt enn yrkesaktive omsorgsmødre, og blant de yrkesaktive er det flere samværsfedre enn omsorgsmødre med høy ekvivalentinntekt. Når vi deler de yrkesaktive opp etter arbeidstid, viser det seg imidlertid at gjennomsnittlig ekvivalentinntekt og andelen med høy ekvivalentinntekt blir nokså lik for samværsfedre og omsorgsmødre med vanlig arbeidstid og de som arbeider deltid. Derimot er andelen med lav ekvivalentinntekt høyere blant samværsfedrene enn blant omsorgsmødrene både blant dem med vanlig arbeidstid og blant dem som arbeider deltid.

Blant dem som ikke er i arbeid, blir inntektsforskjellen mellom samværsfedre og omsorgsmødre vesentlig større når vi går fra barnejustert inntekt til ekvivalentinntekt. Omsorgsmødrenes gjennomsnittsinntekt øker når vi tar hensyn til andre husholdningsmedlemmers inntekter og forbruk, mens samværsfedrenes gjennomsnittlige ekvivalentinntekt ikke avviker vesentlig fra gjennomsnittlig barnejustert inntekt. Yrkespassive omsorgsmødre hadde i gjennomsnitt 20 000-30 000 kroner høyere ekvivalentinntekt enn yrkespassive samværsfedre i 2004. Over 60 prosent av de yrkespassive samværsfedrene hadde lav ekvivalentinntekt (under 160 000 kroner), mot 30-40 prosent av de yrkespassive omsorgsmødrene (Lyngstad 2008).

3.4.4. Inntektsfattigdom og sosialhjelp

Å være *inntektsfattig* innebærer at man bor i en husholdning med ekvivalentinntekt under lavinntektsgrensen for alle personer. Lavinntektsgrensen er satt til halvparten av median ekvivalentinntekt, det vil si til 104 000 kroner i 2002 og til 109 500 kroner i 2004. Å være *sosialhjelpsmottaker* vil si at man har mottatt sosialhjelp i løpet av det aktuelle året. Disse to indikatorene nyttes for å vise hvem som i en

eller annen forstand har så dårlig økonomisk velferd at de er eller ligger nær opp til å være 'fattige':

Det var noe flere samværsfedre enn omsorgsmødre som hadde så lav inntekt at vi karakteriserer dem som 'inntektsfattige'. Derimot var det omtrent like mange som mottok sosialhjelp i de to gruppene. Høyest var andelen sosialhjelpsmottakere blant samværs mødrene.

Tabell 9. Andel inntektsfattige¹ og andel som mottar sosialhjelp blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent

	Inntektsfattig				Mottar sosialhjelp			Antall (N)
	Alle	Uoppgitt	Ja	Nei	Alle	Ja	Nei	
Alle								
2002	100	-	6	94	100	8	92	2 306
2004	100	1	5	94	100	9	91	2 692
Samværsfedre								
2002	100	-	7	93	100	8	92	941
2004	100	1	7	91	100	9	91	1 121
Omsorgsmødre								
2002	100	1	4	95	100	8	92	1 121
2004	100	1	4	96	100	9	91	1 240
Samværs mødre								
2002	100	-	7	93	100	17	83	105
2004	100	1	5	94	100	15	85	155
Omsorgsfedre								
2002	100	-	5	94	100	1	99	139
2004	100	1	1	98	100	3	97	176

¹ Andel under lavinntektsgrensen, dvs. andel med ekvivalentinntekt (husholdningsinntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skalaen)) lavere enn 50 prosent av medianinntekten for alle husholdninger (under 104 000 kroner i 2002, under 109 500 i 2004). Ekvivalentinntekten er korrigert for kostnader/besparelser ved samværsforeldres samvær med barna.

Endringene fra 2002 til 2004 er knapt merkbare for noen av foreldregruppene, kanskje med unntak av omsorgsfedrene. Reduksjonen fra 5 til 1 prosent inntektsfattige i tabell 9 kan imidlertid delvis skyldes ulike datainnsamlingsmetoder i 2002 og 2004 (Lyngstad 2008; jf. avsnitt 3.4.3 her). Det er derfor svært usikkert om det har vært noen reduksjon i andelen inntektsfattige for denne gruppen.

Høy andel inntektsfattige og sosialhjelpsmottakere blant yrkespassive

Andelen inntektsfattige er høyest blant dem som har liten eller ingen tilknytning til arbeidslivet. Dette gjelder særlig for samværsfedrene. 23 prosent av samværsfedrene som ikke betraktet seg selv som yrkesaktive, var inntektsfattige i 2004, 23 prosent av dem som hadde overføringer som viktigste inntektskilde. Blant omsorgsmødrene var de tilsvarende tallene 8 og 10 prosent. Ellers er andelen inntektsfattige høyere blant dem under 30 år enn blant dem over, høyere blant dem med lav enn med høy utdanning, høyere blant dem med små barn og mange barn og blant dem med kort tid siden bruddet med den andre forelderen enn blant dem med eldre barn, bare ett barn og lengre tid siden bruddet. I alle disse gruppene er andelen inntektsfattige høyere blant samværsfedrene enn blant omsorgsmødrene. Andelen inntektsfattige er også relativt høy blant enslige samværsfedre.

Flere sosialhjelpsmottakere enn inntektsfattige

Andelen sosialhjelpsmottakere følger i grove trekk det samme mønsteret. 35 prosent av samværsfedrene som ikke betrakter seg selv som yrkesaktive, mottok sosialhjelp i 2004, 40 prosent av dem som ikke var i arbeid siste uke og 38 prosent av dem som hadde overføringer som viktigste inntektskilde. Blant omsorgsmødrene var de tilsvarende tallene 17, 19 og 21 prosent. Andelen sosialhjelpsmottakere er høy blant de yngste, blant dem med lavest utdanning, blant dem med de yngste barna og dem med flest barn, blant dem med delt bosted for barnet, blant dem med flere enn to bidragsrelasjoner og blant de enslige. Andelen er høy i de tilfellene samværsforelderen har lang reiseavstand til barnet og i de tilfellene det er lite eller ikke noe samvær mellom far og barn (Lyngstad 2008).

3.4.5. Barnebidragets betydning for foreldrenes økonomiske velferd

For å få et inntrykk av hvilken rolle barnebidraget spiller for fordelingen av økonomisk velferd og fattigdom mellom hovedgrupper av foreldre, har vi beregnet, for 2002 og 2004, fordelingen av ekvivalentinntekt og inntektsfattigdom både før og etter at betalt/mottatt bidrag er regnet med. Ettersom omsorgsforeldre oftest mottar bidrag, mens samværsforeldre flest betaler bidrag, vil bidraget bidra til høyere ekvivalentinntekter for omsorgsforeldre og lavere for samværsforeldre. Dermed endres forholdet mellom partenes ekvivalentinntekter.

Det er lite som tyder på at bidragsreformen har fått konsekvenser for fordelingen av økonomisk velferd innen eller mellom de fire foreldregruppene, det vil si mellom samværsfedre og omsorgsmødre og mellom samværs mødre og omsorgsfedre. Forskjellen mellom 2002 og 2004 når det gjelder fordelingen av ekvivalentinntekt innen og mellom de fire foreldregruppene er aldri større enn at den kan skyldes statistisk tilfeldighet, og i mange tilfelle er den helt fraværende. Eventuelle endringer i fordelingen av økonomisk velferd mellom foreldregruppene skyldes nok heller fedrenes økte yrkesinntekter og kapitalinntekter.

Barnebidraget bidrar også til å omfordele andelen inntektsfattige fra gruppen av omsorgsmødre til gruppen av samværsfedre, men våre tall tyder ikke på at denne omfordelende effekten var større eller mindre i 2004 enn i 2002. Barnebidraget betydde svært lite for fordelingen av inntektsfattigdom mellom samværs mødre og omsorgsfedre både i 2002 og i 2004 (Lyngstad 2008).

3.4.6. Fordeling av inntekt blant tidligere partnere

I dette avsnittet sammenligner vi partenes økonomiske situasjon i par av omsorgsforeldre og samværsforeldre ut fra de samme tre inntektsmålene som vi har nyttet i avsnittene foran: inntekt etter skatt, barnejustert inntekt og ekvivalentinntekt. Disse gir litt forskjellige bilder av forholdet mellom partenes inntekter, men uansett har partene sjelden tilnærmet lik inntekt. Ser vi på inntekt etter skatt, er det vanligere at omsorgsmora, enn at samværsfaren, har høyest inntekt, og dette til tross for at mødrene gjerne har lavere yrkes- og kapitalinntekter enn fedrene. Barnebidrag og offentlige overføringer spiller derimot en større rolle for mødre enn for fedre, samtidig som de betaler mindre skatt.

Tabell 10. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av inntekt etter skatt. 2002 og 2004

	Totalt	Omsorgsforelder har lavere inntekt enn samværsforelder ¹	Omsorgsforelder og samværsforelder har tilnærmet lik inntekt ²	Omsorgsforelder har høyere inntekt enn samværsforelder ³	Uvektet N
2004					
Alle par	100	32	17	51	1001
Omsorgsmor og samværsfar	100	34	18	48	878
Omsorgsfar og samværsmor	100	14	14	72	123
2002					
Alle par	100	30	17	53	746
Omsorgsmor og samværsfar	100	31	17	52	671
Omsorgsfar og samværsmor	100	18	15	67	75

¹ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mindre enn 90 prosent av samværsforelderens inntekt. ² Omsorgsforelderens inntekt utgjør mellom 90 og 110 prosent av samværsforelderens inntekt. ³ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mer enn 110 prosent av samværsforelderens inntekt.

Omsorgsforelderens hadde i 2004 høyere inntekt etter skatt enn samværsforelderens i 51 prosent av parene og lavere inntekt i 32 prosent av parene. Det var særlig i de parene hvor barnet bor hos far, dvs. der hvor far er omsorgsforelder og mor er samværsforelder, at omsorgsforelderens hadde høyere inntekt enn samværsforelderens. 72 prosent av omsorgsfedrene hadde høyere inntekt etter skatt enn samværs mora, mens bare 14 prosent av samværs mødrene hadde høyere inntekt enn omsorgsfaren.

Tabell 10 tyder på at andelen omsorgsmødre med høyere inntekt etter skatt enn samværsfaren var noe høyere i 2002 enn i 2004, 52 mot 48 prosent. Samtidig økte andelen par hvor omsorgsmor har lavere inntekt enn samværsfar. I de tilfellene hvor barna bor hos mor har det altså skjedd en viss utjevning mellom mors og fars inntekt etter skatt i denne perioden. Andelen omsorgsfedre med høyere inntekt enn samværsmora hadde derimot økt noe, fra 67 prosent i 2002 til 72 prosent i 2004, mens andelen omsorgsfedre med lavere inntekt enn samværsmora hadde gått noe ned, fra 18 til 14 prosent. I denne gruppen av par kan det derfor se ut til at forskjellene i inntekt etter skatt mellom mor og far er blitt større. Det er, som vi kunne vente, fedrene som har økt sin inntekt etter skatt i forhold til barnas mødre. Dette skyldes trolig først og fremst fedrenes økte yrkesinntekter og kapitalinntekter, ikke endringer i barnebidraget (se avsnitt 3.4.1 og 3.4.5).

Tabell 11. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av barnejustert inntekt. 2002 og 2004

	Totalt	Omsorgsforelder har lavere inntekt enn samværsforelder ¹	Omsorgsforelder og samværsforelder har tilnærmet lik inntekt ²	Omsorgsforelder har høyere inntekt enn samværsforelder ³	Uvektet N
2004					
Alle par	100	45	17	38	1 001
Omsorgsmor og samværsfar	100	49	17	34	878
Omsorgsfar og samværsmor	100	18	13	69	123
2002					
Alle par	100	48	19	34	746
Omsorgsmor og samværsfar	100	49	19	32	671
Omsorgsfar og samværsmor	100	32	15	53	75

¹ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mindre enn 90 prosent av samværsforelderens inntekt. ² Omsorgsforelderens inntekt utgjør mellom 90 og 110 prosent av samværsforelderens inntekt. ³ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mer enn 110 prosent av samværsforelderens inntekt.

Tar vi hensyn til partenes utgifter i forbindelse med samvær med bidragsbarna, kommer omsorgsmødrene relativt sett dårligere ut. Kun i ett av tre par har mor da høyere barnejustert inntekt enn far, og i halvparten av parene hadde far høyere inntekt enn mor. Dette gjaldt både i 2002 og i 2004. I de parene hvor barnet bor hos far, hadde hver andre far høyere inntekt enn barnets mor i 2002. I 2004 var to av tre omsorgsfedre i denne situasjonen. I disse parene har dermed både barnejustert inntekt og inntekt etter skatt blitt skjevfordelt mellom mor og far i 2004 enn i 2002. I de parene hvor barnet bor hos mor, har ikke den barnejusterte inntekten blitt merkbart mer skjevfordelt mellom mor og far fra 2002 til 2004, slik som vi har sett at inntekt etter skatt ble (se tabell 11).

Tar vi også hensyn til inntektene fra andre husholdningsmedlemmer, samt til forsørgelsesforpliktelser utover dem partene har for felles barn, endres bildet igjen. Mor kommer da bedre ut enn far i fire av ti par og dårligere ut i fire av ti par hvor barnet bor hos mor (tabell 12). Her kan det se ut til at man har gått mot noe større likhet mellom mor og far. I 2002 hadde mor og far omtrent like høy ekvivalentinntekt i 18 prosent av disse parene, i 2004 22 prosent. Andelen hvor far hadde høyere inntekt enn mor, ble redusert fra 42 til 38 prosent.

Tabell 12. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av ekvivalentinntekt. 2002 og 2004

	Totalt	Omsorgsforelder har lavere inntekt enn samværsforelder ¹	Omsorgsforelder og samværsforelder har tilnærmet lik inntekt ²	Omsorgsforelder har høyere inntekt enn samværsforelder ³	Uvektet N
2004					
Alle par	100	38	21	41	1001
Omsorgsmor og samværsfar	100	40	22	38	878
Omsorgsfar og samværsmor	100	28	15	58	123
2002					
Alle par	100	40	18	43	746
Omsorgsmor og samværsfar	100	40	18	42	671
Omsorgsfar og samværsmor	100	31	17	52	75

¹ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mindre enn 90 prosent av samværsforelderens inntekt. ² Omsorgsforelderens inntekt utgjør mellom 90 og 110 prosent av samværsforelderens inntekt. ³ Omsorgsforelderens inntekt utgjør mer enn 110 prosent av samværsforelderens inntekt.

Som tidligere nevnt, har vi på grunn av endringer i datainnsamlingsmetoden fra 2002 til 2004, måttet beregne ekvivalentinntekten på en litt annen måte i 2004-undersøkelsen enn i 2002-undersøkelsen (se avsnitt 3.4.3). Vi kan derfor ikke være helt sikre på at det faktisk har skjedd en omfordeling av ekvivalentinntekt i de parene hvor barna bor hos mor, slik tabell 12 tyder på.

Bildet vi får av hvilken part som kommer best ut økonomisk, varierer, som vi har sett, med hvilket inntektsbegrep vi bruker. Målt ved omsorgsforelderens inntekt som prosentandel av samværsforelderens, hadde partene tilnærmet lik inntekt etter skatt i 17 prosent av parene. Omsorgsforeldrene kommer relativt dårligere ut i forhold til partneren målt ved barnejustert inntekt, enn ved inntekt etter skatt. I 38 prosent av parene hadde omsorgsforelderens høyere barnejustert inntekt enn partneren, og i 45 prosent av parene hadde de lavere inntekt enn partneren. For ekvivalentinntekten finner vi omtrent det samme mønsteret. Uansett hvilket inntektsbegrep vi benytter, kommer omsorgsforelderens bedre ut i forhold til sin partner blant par av samværs mødre og omsorgs fedre enn blant par av samværs fedre og omsorgs mødre.

Det er relativt få par der begge parter er inntektsfattige. I 4 prosent av parene var samværsforelderens, men ikke omsorgsforelderens inntektsfattig, mens forholdet var omvendt i 7 prosent av parene. Det er også forholdsvis sjeldent at begge parter mottar sosialhjelp. Dette gjaldt for 2 prosent av parene i 2004. I 7 prosent av parene mottok omsorgsforelderens, men ikke samværsforelderens, sosialhjelp, og for en tilsvarende andel par var forholdet omvendt (Kitterød 2008).

3.4.7. Hvilke forhold har betydning for at den ene parten kommer mye bedre ut enn den andre?

Vi antar at det særlig er store inntektsforskjeller mellom partene som oppleves som urettferdige og har derfor ved hjelp av multivariate analyser forsøkt å identifisere faktorer som har betydning for at den ene parten kommer mye dårligere ut enn den andre. Dette har vi undersøkt for individuell inntekt etter skatt og for husholdningens samlede inntekt etter skatt (ikke ekvivalentinntekt).⁶

Ikke uventet har partenes yrkestilknytning stor betydning for inntektsfordelingen i parene. Sannsynligheten for at mor kommer mye bedre ut enn far øker når mor, men ikke far, er yrkesaktiv, mens sannsynligheten for at hun kommer mye dårligere ut enn far, øker når bare far er yrkesaktiv. Mer uventet er det at mor ofte kommer mye bedre ut enn far, både målt ved inntekt etter skatt og husholdningsinntekt, når ingen av partene er yrkesaktive. Dette bunner trolig i at mor får større offentlige overfø-

⁶ I disse multivariate analysene (logistiske regresjonsanalyser) er følgende uavhengige variable nytt: begge foreldrenes utdanning og hovedinntektskilde, yngste barns alder, antall barn i bidragsrelasjonen, tidligere samliv mellom partene, tid siden brudd, barnets samvær med far siste måned, antall bidragsrelasjoner, foreldrenes samliv i dag og om de har andre barn i nåværende husholdning.

ringer enn far, og dessuten mottar barnebidrag, og kan muligens oppleves urettferdig av en del fedre. Hva husholdningsinntekten angår, har det trolig også betydning at ikke-yrkesaktive mødre ofte nyter godt av inntekten til en ny partner.

Også forholdet mellom partenes samlivsstatus har betydning. En ny partner for mor gir økt sannsynlighet for at hun har lavere, og redusert sannsynlighet for at hun har høyere, inntekt etter skatt enn far. En ny partner reduserer derimot sannsynligheten for at mor har lavere husholdningsinntekt enn far, mens det øker sannsynligheten for at hun har høyere husholdningsinntekt. Sammenhengene gjelder særlig når mor, men ikke far, har en ny partner og kan tyde på at mor trapper ned yrkesarbeidet ved etablering av ny familie. Den nye partnerens inntekt innebærer at hun likevel har høyere husholdningsinntekt enn sin tidligere partner. Også dette kan kanskje oppleves urettferdig av enkelte fedre, særlig fordi forholdet mellom partenes individuelle inntekter har betydning for fastsettelse av bidraget. En reduksjon i mors inntekt kan dermed gi høyere bidrag for far.

Flere barn i bidragsrelasjonen gir økt sannsynlighet for at mor har høyere inntekt etter skatt enn far, men dette gjelder ikke når vi ser på situasjonen før betalt/mottatt bidrag. Bidraget innebærer dermed for en del par at forholdet mellom partenes inntekter etter skatt endres i mors favør. Dette er i tråd med reglene for bidragsfastsettelse.

Barnebidraget bidrar til en vesentlig forbedring av omsorgsforeldrenes økonomiske situasjon relativt til samværsforelderens, men dette gjelder først og fremst for par av samværsfedre og omsorgsmødre. Eksempelvis hadde 33 prosent av omsorgsmødrene høyere inntekt etter skatt enn sin partner før mottatt/betalt bidrag, mot 48 prosent etter betalt/mottatt bidrag (Kitterød 2008).

Forholdet mellom partenes inntekter varierer altså betydelig mellom grupper av par. Ikke uventet har forholdet mellom partenes hovedinntektskilde, yrkestilknytning og utdanningsnivå stor betydning for inntektsfordelingen. Videre har tiden siden bruddet stor betydning. Når det er gått minst to år siden bruddet, reduseres sannsynligheten for at omsorgsmødre har lavere inntekt etter skatt enn sine partnere, mens sannsynligheten øker for at de har høyere inntekt. Også partenes nåværende samlivsstatus har betydning for hvem som kommer best ut økonomisk. Eksempelvis gir en ny partner for omsorgsmødre økt sannsynlighet for at de har lavere, og redusert sannsynlighet for at de har høyere, inntekt etter skatt enn sine bidragspartnere. Dette kan tyde på at mor trapper ned yrkesarbeidet noe når hun har etablert seg med en ny ektefelle eller samboer.

4. Oppsummering og diskusjon

4.1. Formålet med bidragsreformen

Målet med bidragsreformen er ifølge Barne- og familiedepartementet (2001):

- Barnets behov for midler til forsørgelse skal deles mellom foreldrene etter økonomisk evne og så rett og rimelig som mulig.
- Regelverket skal oppmuntre til fortsatt omsorg fra begge foreldre.
- Det skal legges til rette for private avtaler om bidraget.

I hvilken grad var man nærmere disse målene i 2004 enn i 2002? Hva kan våre undersøkelser fortelle om det?

4.2. Hva analysene viser

Våre undersøkelser tyder på at det var en viss økning i antall rapporterte *månedlige samværsdager* fra 2002 til 2004, i hvert fall hvis vi legger samværsfedrenes svar til grunn. Vi kan likevel ikke være sikre på at dette er en direkte effekt av reformen. Den observerte endringen kan være videreføring av en mer langsiktig trend eller et resultat av økt oppmerksomhet om en mer aktiv farsrolle generelt.

Det var flere som oppgav at *foreldreansvaret* var felles i 2004 enn i 2002, mens det var færre som mente at mor hadde foreldreansvaret alene. Likevel kan vi ikke si sikkert at det var en endring av fordelingen av foreldreansvaret i toårsperioden. Mye tyder på at mange foreldre ikke er helt klar over hva som ligger i det å ha foreldreansvar.

Vi kan heller ikke si med stor sikkerhet at *delt bosted* for barna var mer vanlig i 2004 enn i 2002, selv om vi observerer en svak økning. Det kan imidlertid dreie seg om en videreføring av en mer langsiktig trend mot mer bruk av delt bosted.

Bildet av hvilke foreldre som kommer best ut økonomisk avhenger av hvilket inntektsbegrep vi nytter. Dersom vi sammenlikner *inntekt etter skatt*, kommer de foreldrene som har barna boende hos seg, best ut. Tar vi hensyn til partenes utgifter i forbindelse med samvær med bidragsbarna og sammenligner *barnejustert inntekt*, kommer disse foreldrene relativt sett dårligere ut. Tar vi også hensyn til inntektene fra andre husholdningsmedlemmer, samt til forsørgelsesforpliktelser utover dem partene har for felles barn og sammenligner *ekvivalentinntekt*, endres bildet igjen. Da kommer de foreldrene som barna bor hos, omtrent like godt ut som de foreldrene som ikke bor sammen med barna sine. Det som er sagt her, gjelder både når vi sammenlikner hele gruppen av foreldre som har barna boende hos seg, med hele gruppen av foreldre som ikke bor sammen med barna, og når vi sammenlikner mødre og fedre i samme bidragspar.

Det er bare små og usikre endringer i dette bildet fra 2002 til 2004, og i den grad det er endringer, skyldes det andre forhold enn barnebidraget og bidragsreformen. Det generelle nivået på barnebidraget lå, når vi tar hensyn til de samtidige endringene i reglene for beskatning av bidraget, i 2004 omtrent på nivået i 2002, kanskje noe høyere.

Noen grupper har fått endret barnebidrag. Analysene tyder på at fedre uten samvær betaler høyere barnebidrag i 2004 enn i 2002, mens mødre med lav inntekt mottar høyere bidrag, særlig i de tilfellene hvor far har høy inntekt. Disse endringene i fordelingen av betalt og mottatt barnebidrag etter foreldrenes inntekt, og omfanget av samværsforelderens kontakt med barnet/barna, stemmer nokså bra overens med hva vi ventet å finne etter innføringen av de nye beregningsreglene for barnebidrag. Det kan se ut til at en del av foreldrene har foregrepet reformen og tatt den på forskudd. I de tilfellene hvor barna bodde omtrent like mye hos hver av foreldrene, tok foreldrene allerede før bidragsreformen hensyn til kostnadene ved samvær når

bidraget ble fastsatt, mens andre grupper med mye samvær først begynte å ta hensyn til samværet i bidragsfastsettelsen etter at de nye reglene for beregning av barnebidrag var trådt i kraft.

Andelen som inngår *private avtaler* om barnebidrag, økte fra tiden før bidragsreformen (2002) til tiden etter (2004).

4.3. Diskusjon. Behov for oppfølging

De nye bidragsreglene trådte i kraft høsten 2003, og de to undersøkelsene som diskuteres i denne rapporten, ble gjennomført henholdsvis ett år før, og ett år etter at reformen ble innført. Reformen innebar ganske store endringer i reglene for beregning av bidrag og gav foreldre sterke incentiver til større engasjement i barn de ikke bor fast sammen med. Likevel er to år en forholdsvis kort periode når det gjelder å studere endringer i foreldres tilpasninger. Foreldre som skilte lag før reformen, vil ofte ha etablert samværsordninger som ikke så lett lar seg endre, i hvert fall ikke på kort sikt. Bosted, barnas skolegang, foreldres arbeidsforhold og nye familiedannelser vil legge føringer på hvilke endringer som er mulige og ønskelige. Foreldre som skiller lag etter at reformen ble innført, har andre rammebetingelser rundt de ordninger de kommer fram til enn hva de som skilte lag flere år tilbake i tid hadde. Det er derfor rimelig å anta at bidragsreglene fra 2003 vil ha større betydning for hvordan disse foreldrene fordeler ansvaret og omsorgen for felles barn, enn hva som er tilfelle for foreldre som har bodd hver for seg noen år.

Skal man få et mer fullstendig bilde av hvilke konsekvenser reformen kan tenkes å ha hatt på omfanget av samværet mellom barna og den forelderen de ikke bor fast hos, bør man derfor *gjenta undersøkelsen om samvær og bidrag*. En slik oppfølgingsundersøkelse bør komme etter 5-10 år og gjennomføres på samme måte som 2004-undersøkelsen, det vil si som telefonintervju. På enkelte områder bør man vurdere om det kan det være grunn til å utvide med *nye spørsmål*:

- Man bør kanskje se på *flere former for økonomiske overføringer* mellom samværsforeldre og omsorgsforeldre, både bidrag som man er juridisk forpliktet til å betale og frivillige bidrag, både pengebidrag og andre former for bidrag (klær, fritidsutstyr, betaling av bestemte utgifter som for eksempel barnehage o.l.).
- Mye tyder på at mange foreldre ikke er helt klar over hva som ligger i det å ha 'foreldreansvar' og 'delt bosted'. Dette er juridiske begreper med en klart definert betydning, men mor og far til det samme barnekullet gav i mange tilfeller ulike svar på hvem av foreldrene som hadde foreldreansvaret og hvor barnet bodde fast. Det kan være behov for en nærmere kartlegging av *hva foreldrene vet om sine rettigheter* i følge loven og om de er klar over hvilke rettigheter og plikter hver av foreldrene har overfor egne barn.
- *Hvor stabile er samværsordningene over tid* for det enkelte foreldrepar? Hvor stabile er ordninger med delt fast bosted? Man kan for eksempel skille ut de tilfellene hvor bruddet skjedde for minst fem år siden, og spørre disse om hvilke endringer som har skjedd når det gjelder fast bosted og samvær siden bruddet.
- I analysene av samvær savnet vi *opplysninger om foreldrenes helse*. Det kunne man få gjennom spørsmål om egendefinert helse.
- Vi savnet også opplysninger om *fordelingen av arbeid hjemme og ute før bruddet*. Hva har denne å si for tilpasningene etter bruddet?
- Likeledes ville det være en fordel om man i de økonomiske analysene hadde en subjektiv indikator om hvorvidt man har *økonomiske problemer* eller ikke.
- I om lag ett av ti tilfeller er barnet/barna registrert bosatt hos far. I utvalgene ble disse omsorgsfedrene og samværs mødrene så små grupper at det i mange tilfelle var vanskelig å si noe sikkert om dem. Dersom det er ønskelig med bedre kunnskap om disse gruppene, kan man få det ved å *overrepresentere omsorgsfedrene og samværs mødrene* i utvalget.

I mellomtiden kan man få et visst inntrykk av hvilken vei det bærer ved å analysere opplysninger om barnebidrag, og i noen grad også om samvær, fra en undersøkelse gjennomført i 2007, nemlig *LOGG (Livsløp, generasjon og kjønn)*.

For de barnebidrag som betales ut via Arbeids- og velferdsetaten (NAV) vil man kunne følge med på hvordan barnebidraget utvikler seg fra år til år, men hvis stadig flere skulle inngå private avtaler om barnebidrag, vil denne gruppen av foreldre bli stadig mindre representativ for alle foreldre som mottar bidrag.

Skal man få et mer representativt bilde av utviklingen av barnebidraget, vil det derfor være behov for *et alternativt informasjonssystem* som også omfatter dem som har inngått private avtaler om barnebidrag, og der det også kan innhentes opplysninger om samvær. I et eget notat oversendt Barne- og likestillingsdepartementet har vi diskutert hvordan man eventuelt kan knytte et slikt informasjonssystem til annen løpende innhenting av opplysninger, for eksempel levekårsundersøkelsene eller en planlagt omnibusundersøkelse.

Nytten av og kostnadene ved et informasjonssystem om samvær og bidrag bør vurderes mot nytten av og kostnadene ved å gjennomføre en full utvalgsundersøkelse om samvær og bidrag etter noe lengre tid.

Publikasjoner fra prosjektene om samvær og bidrag

- Kitterød, R. H. (2004a): *Foreldreskap på tvers av hushold. Ansvar og omsorg for barn blant foreldre som ikke bor sammen. Resultater fra Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2004/15.
- Kitterød, R. H. (2004b): Samvær med barn etter samlivsbrudd. Hva svarer far og hva svarer mor?, *Samfunnsspeilet*, 18 (2): 55-64.
- Kitterød, R. H. (2005): *Når mor og far bor hver for seg. Ansvar og omsorg for barna før og etter bidragsreformen*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2005/22.
- Kitterød, R. H. (2006a): Samværs mødre - liten gruppe med mye omsorg, *Samfunnsspeilet*, 20 (1): 19-28.
- Kitterød, R. H. (2006b): Stor avstand - lite samvær? Samværsfedres tid med barn per måned og i ferier. *Tidsskrift for velferdsforskning*, årg. 9 (2): 100-115.
- Kitterød, R. H. (2007): Barna ser minst til fedre med lav inntekt, *Samfunnsspeilet*, 20 (2): 2-18.
- Kitterød, R. H. (2008): *Økonomisk velferd blant foreldre som lever atskilt. Forskjeller mellom mødre og fedre i samme bidragsrelasjon i 2004*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2008/32.
- Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2006a): "Expenses, norms or practical considerations? The effect of income and education on non-resident fathers' contact with their children. The case of Norway", Paper presented for the European Population Conference 2006. Liverpool (UK) 21-24 June, and for Workshop 6 of the Wellchi Network "The relationship between children and non-resident fathers and its impact on their quality of life" 1.-2. December 2006, Hosted by NOVA, at Clarion Savoy Hotel, Oslo.
- Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2006b): *Mest samvær blant ressurssterke fedre? Betydningen av inntekt og utdanning for samværsfedres kontakt med barna*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2006/35.
- Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2007a): *Samværsfedre - sammenheng mellom inntekt og kontakt med barna også etter bidragsreformen*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2007/10.
- Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2007b): "Fathering from a distance - are wealthy fathers most successful? The effects of fathers' socioeconomic characteristics on contact with non-resident children", Paper presented for the conference Extended and extending families. Edinburgh 27th -29th June 2007.
- Kitterød, R. H. og J. Lyngstad (2008): Økonomisk velferd blant samværsfedre og omsorgsmødre. Hvilken part kommer best ut? Artikkel under arbeid.
- Kjeldstad, R., J. Lyngstad og R. H. Kitterød (2007): "Absent and Resident Parents in Norway: Child Maintenance, Income, Economic Welfare and Contact Arrangements", Poster presentation at The Wellchi Final Conference, Barcelona, Spain, February 8th - 10th, 2007.
- Lyngstad, J. (2004): Samværsforeldres kontakt med sine barn: Mer faktisk enn avtalt samvær, *Samfunnsspeilet*, 18 (2): 47-54.
- Lyngstad, J. (2006): "Reisutgifter ved barns besøk hos forelder de ikke bor sammen med. Kroner og fordeling mellom foreldrene. Fra undersøkelsene om samvær og bidrag 2002 og 2004", Upublisert notat til Barne- og likestillingsdepartementet.
- Lyngstad, J. (2007a): Gikk barnebidragene ned etter bidragsreformen? *Samfunnsspeilet*, 20 (2):19-27.
- Lyngstad, J. (2007b): *Barnebidrag før og etter bidragsreformen. En analyse av undersøkelsene om samvær og bidrag 2002 og 2004*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2007/34.

Lyngstad, J. (2008): *Økonomisk velferd blant foreldre som lever atskilt. Forskjeller mellom grupper av mødre og fedre i 2004. Endringer 2002-2004*, Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2008/31.

Lyngstad, J., R. Kjeldstad og E. Nymoen (2005): *Foreldreøkonomi etter brudd. Omsorgsforeldres og samværforeldres økonomiske situasjon 2002*. Statistisk sentralbyrå, Rapporter 2005/21.

Lyngstad, J. og E. H. Nymoen (2006): *Økonomisk velferd blant foreldre som ikke bor sammen. Hvem har best råd?*, *Samfunnsspeilet*, 20 (3): 28-33.

Lyngstad, J. og E. H. Nymoen (2007): *Kvaliteten på opplysningene om barnebidrag i Statistisk sentralbyrås undersøkelser om Samvær og bidrag 2002 og 2004*, Statistisk sentralbyrå, Notater 2007/48.

Skaare, S. og G. Fodnesbergene (2005): *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2004. Dokumentasjonsrapport*, Statistisk sentralbyrå, Notater 2005/41.

Sætre, A. H. (2004a): *Foreldreansvar, daglig omsorg og samvær: Far er blitt viktigere, men mor er fortsatt viktigst*, *Samfunnsspeilet*, 18 (2): 38-46.

Sætre, A. H. (2004b): *Undersøkelsen om samvær og bidrag 2002. Dokumentasjons- og tabellrapport*, Statistisk sentralbyrå, Notater 2004/6.

Vedø, A. (2004): *Vekter i undersøkelsen om samvær og bidrag 2002*, Statistisk sentralbyrå, Notater 2004/25.

Øvrige referanser

Barne- og familiedepartementet (2001): Om lov om endringer i barnelova, forskottelingsloven og i enkelte andre lover (nye regler for beregning av barnebidrag m. m.), Ot.prp. nr. 43, 2000-2001, Akademika As, Oslo.

Barne- og likestillingsdepartementet (2006): *Evaluering av nytt regelverk for barnebidrag*, St.meld. nr. 19, 2006-2007, Akademika As, Oslo.

Jensen, A-M og S-E Clausen (1997): *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*, Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning, Notat 1997:103.

Rikstrygdeverket (2005b): "Private avtaler om barnebidrag", Rapport 7/2005.

Skevik, Anne (2006): "Absent fathers" or "reorganized families"? Variations in father-child contact after parental break-up in Norway, *The Sociological Review* vol. **54** (1): 114-132.

Skevik, Anne og Christer Hyggen (2002): *Samværsfedrenes situasjon. Rapport fra en spørreundersøkelse*, Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport 15/02.

Statistisk sentralbyrå (2005b): Økonomisk utsyn, *Økonomiske analyser* nr. 1: 126-128.

Statistisk sentralbyrå (2008a): Jevnere inntektsfordeling. Inntektsstatistikk for husholdninger. Inntektsfordeling, 2006, www.ssb.no/iffor/, 07.03.2008.

Thuen, Frode (2004): *Livet som deltidsforeldre*, Bergen: Fagbokforlaget.

Figurregister

1. Samlet barnekostnad og hver av foreldrenes andel av samlet barnekostnad etter samværsforelders samvær med barnet. Kostnad uttrykt som forbruksvekt.....26

Tabellregister

1. Hvem som har foreldreansvar for barnet. Alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent..... 11
2. Barnets bosted, basert på opplysninger fra alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent..... 12
3. Antall dager samvær siste måned mellom barnet og samværsforelderen, basert på opplysninger fra alle foreldre, omsorgsmødre, samværsfedre, omsorgsfedre og samværs mødre. 2002 og 2004. Prosent 14
4. Andel som betaler barnebidrag og bidragets størrelse blant samværsforeldre og andel som mottar bidrag og bidragets størrelse blant omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og 2004-kroner20
5. Betalt og mottatt barnebidrag etter ulike kombinasjoner av fars og mors inntekt etter skatt. Gjennomsnittlig bidrag i 2004-kroner og fordeling i prosent. Samværsfedre og omsorgsmødre. 2002 og 2004 21
6. Fordeling av inntekt etter skatt blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner ...24
7. Fordeling av barnejustert inntekt blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner27
8. Fordeling av ekvivalentinntekt blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent og gjennomsnitt i kroner 28
9. Andel inntektsfattige¹ og andel som mottar sosialhjelp blant samværsfedre og omsorgsmødre, samværs mødre og omsorgsfedre. 2002 og 2004. Prosent 30
10. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av inntekt etter skatt. 2002 og 2004..... 31
11. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av barnejustert inntekt. 2002 og 2004 ..32
12. Relativ fordeling mellom partene i bidragspar av ekvivalentinntekt. 2002 og 2004 33